

Plan van aanpak Project lerarenopleidingen

**Open Universiteit Nederland
juni 2002**

Inhoudsopgave

Samenvatting.....	4
Lerarentekort.....	4
Oplossingen.....	4
Bijdrage Open Universiteit Nederland in samenwerking met lerarenopleidingen.....	5
Projectvoorstellen.....	5
Samenwerking.....	6
1 Inleiding.....	7
Nieuwe taak.....	7
Oriëntatie bij partners.....	7
Complementaire competentie.....	8
Leeswijzer.....	9
2 Analyse lerarentekort.....	10
Kern van het probleem.....	10
Omgeving.....	10
Trends.....	11
3 Oplossingsrichtingen.....	13
Bijdrage van de zij-instroom.....	13
Vernieuwing van de opleidingen.....	14
4 Bijdrage Open Universiteit Nederland.....	15
Flexibilisering en competentiegericht afstandsonderwijs.....	15
Expertise.....	16
Samenwerking met lerarenopleidingen.....	16
Stichting Digitale Universiteit.....	17
Bestuurlijke verankering.....	18
Conclusie.....	18
5 Virtuele leer- en werkomgeving.....	20
Oriëntatie en selectie.....	20
Scholing en opleiding.....	20
Ondersteuning.....	22
Virtuele lerarenopleiding.....	23
Conclusie.....	24
6 Projecten.....	25
Inleiding.....	25
Project Architectuur en bouw van een virtuele leer- en werkomgeving.....	27
Projecten voor scholing en opleiding in de virtuele leer- en werkomgeving.....	27
Projecten voor ondersteuning in de virtuele leer- en werkomgeving.....	29

Bijlagen

1	Brief van het ministerie van OCenW, 18 maart 2002.....	32
2	Project Architectuur en bouw van een virtuele leer- en werkomgeving.....	35
3	Projecten voor scholing en opleiding in de virtuele leer- en werkomgeving.....	38
4	Projecten voor ondersteuning in de virtuele leer- en werkomgeving.....	51
5	Project Informatiecampagne zij-instroom.....	59
6	Centrum lerarenopleiding.....	60
7	Analyse lerarentekort.....	61
8	Deelnemers aan voorbereidende werkconferenties.....	64
9	Referenties.....	67
10	Colofon.....	71

Samenvatting

De minister van OCenW heeft de Open Universiteit Nederland een nieuwe opdracht gegeven, namelijk een bijdrage leveren aan de bestrijding van het lerarentekort. Daartoe heeft de Open Universiteit allereerst overleg gevoerd met lerarenopleidingen en andere betrokkene instellingen. Hun aanbevelingen, informatie en adviezen hebben mede geleid tot dit Plan van aanpak.

Een van de voornaamste eerste bevindingen uit genoemd overleg was dat de problematiek vraagt om differentiatie van in-, door- en uitstroom van de opleidingen, en dus om flexibilisering van de opleidingstrajecten. Deze bevinding is besproken met het ministerie, hetgeen heeft geleid tot een definitieve opdracht op 18 maart, die drie elementen omvat:

- het ontwikkelen van afstandsonderwijs, vooral voor zij-instromers in het beroep van leraar;
- werkzaamheden op het vlak van bijscholing in didactische bekwaamheden van zittende leraren;
- ontwikkeling van de Open Universiteit tot een partner in onderwijsvernieuwing voor de lerarenopleidingen.

Lerarentekort

Te veel leraren verlaten vroegtijdig het onderwijs, te weinig leraren treden toe en te weinig studenten melden zich aan voor de opleidingen. Dit leidt tot een toenemend tekort aan leraren, hetgeen weer ernstige gevolgen heft voor het onderwijs aan leerlingen. Bovendien wordt het voor zittende leraren steeds moeilijker hun kennis en vaardigheden op peil te houden en zich verder te professionaliseren. Noodzakelijke veranderingen en vernieuwingen onder vinden vertraging of kunnen helemaal geen doorgang vinden. Om het tij te keren nemen overheid, opleidingen en scholen veel maatregelen, die meestal gericht zijn op differentiatie en op flexibilisering. Voor de korte termijn wordt de oplossing vooral gezocht in het werven van zij-instromers. Voor hen zijn aangepaste opleidingsprogramma's vereist, want zij hebben dual onderwijs nodig; een combinatie van werken en leren.

Daarnaast zien de lerarenopleidingen zich genoodzaakt flexibeler te worden als het gaat om hun onderwijs en leermaterialen. De differentiatie van leertrajecten vraagt om gemakkelijk combineerbare leereenheden en leermodules, en om onderwijs dat minder afhankelijk is van vaste lesroosters. De ontwikkeling daarvan is, ook al gezien de beperkte financiële ruimte, voor de opleidingen een enorme opgave.

Oplossingen

Voor de hierboven genoemde problemen zijn er vier mogelijke oplossingen.

- 1 Verhoging van de reguliere instroom (vo-abituriënten in de tweedegraadsopleidingen en de pabo, tweedegraders in de eerstegraadsopleidingen en (post)doctoraalstudenten in de universitaire lerarenopleidingen) en van de instroom van herintreders.

- 2 Op peil houden en bevorderen van de instroom van nieuwe doelgroepen, in het bijzonder van zij-instromers in het beroep en zij-instromers in de opleiding.
- 3 Bestrijding van uitval, zowel van zij-instromers als van (beginnende en ervaren) beroepsbeoefenaren, en loopbaanontwikkeling.
- 4 Vernieuwing van de opleidingen (flexibilisering en maatwerk).

Bijdrage Open Universiteit Nederland in samenwerking met de lerarenopleidingen

Vanuit haar expertise in de ontwikkeling van begeleid afstandsonderwijs met optimaal gebruik van ict, verwacht de Open Universiteit Nederland een belangrijke bijdrage te kunnen leveren aan de oplossing van genoemde problemen. Op grond van de analyse, externe adviezen en genoemde expertise, blijkt ontwikkeling van een virtuele leer- en werkomgeving de hoogste prioriteit te hebben. Op termijn zal deze leer- en werkomgeving drie functies hebben; oriëntatie en selectie, scholing en opleiding, en ondersteuning. Deze functies zijn grofweg gebaseerd op de lijn die leraren volgen vanaf de start van hun opleiding tot het eind van hun loopbaan. De functie oriëntatie en selectie correspondeert met kennismaking met het beroep en eerste intake. Scholing en opleiding past bij competentieopbouw en assessment, en de functie ondersteuning correspondeert met begeleiding op de werkplek. De komende tijd ligt de nadruk vooral op de functies scholing en opleiding en ondersteuning.

Aldus kan een virtuele leer- en werkomgeving bijdragen aan de oplossingsrichtingen en bovendien worden ingezet bij opleidingstrajecten waarin de scholen zelf het voortouw nemen. Overigens vormt deze omgeving ook een voorwaarde voor veel andere activiteiten, die immers tijd- en plaatsonafhankelijk aangeboden zullen worden. Belangrijke andere activiteiten zijn de ontwikkeling van een kennisbank voor de schoolvakken in het voortgezet onderwijs en de ontwikkeling van een ondersteunings- en begeleidingsomgeving.

Projectvoorstellen

Alle projectvoorstellen zijn, zoals gezegd, tot stand gekomen na zorgvuldig overleg met lerarenopleidingen en andere betrokkenen. Het Plan van aanpak beschrijft een aantal mogelijke projecten:

- een project Architectuur en bouw van een virtuele leer- en werkomgeving, dat gericht is op alle oplossingsrichtingen;
- projecten voor scholing en opleiding in de virtuele leer- en werkomgeving. Deze dragen voor het merendeel bij aan drie van de vier oplossingsrichtingen: verhoging van de reguliere instroom en de instroom van herintreders, bestrijding van uitval van beroepsbeoefenaren, en vernieuwing van de opleidingen. Sommige van deze projecten zijn gericht op alle oplossingsrichtingen;
- projecten voor ondersteuning in de virtuele leer- en werkomgeving, die vooral gericht zijn op bestrijding van uitval van beroepsbeoefenaren;
- een project Informatiecampagne zij-instroom, dat tot doel heeft de instroom van nieuwe doelgroepen te bevorderen.

Samenwerking

De Open Universiteit zal deze projecten tot ontwikkeling brengen in nauwe samenwerking met de lerarenopleidingen, waar mogelijk voortbouwend op reeds lopende initiatieven.

De Open Universiteit heeft niet de intentie zelf een lerarenopleiding te gaan exploiteren. Ook hiervoor wordt samengewerkt met de bestaande opleidingen en andere scholende instanties. Er vindt afstemming plaats met de activiteiten van de Stichting Digitale Universiteit en er zal tussentijds overleg plaatsvinden met andere betrokken organisaties zoals het Samenwerkingsorgaan Beroepskwaliteit Leraren, het Sectorbestuur Onderwijsarbeidsmarkt en het ministerie van OCenW.

1 Inleiding

Het tekort aan leerkrachten is een groot maatschappelijk probleem. Te veel leerkrachten verlaten het onderwijs, te weinig treden toe en te weinig studenten melden zich aan voor de opleidingen. Dit heeft ernstige gevolgen voor het onderwijs aan leerlingen. Bovendien wordt het voor zittende leerkrachten steeds moeilijker hun kennis en vaardigheden op peil te houden en zich verder te professionaliseren. Noodzakelijke veranderingen en vernieuwingen ondervinden vertraging of kunnen helemaal geen doorgang vinden. Om het tij te keren nemen overheid, opleidingen en scholen veel maatregelen, die meestal gericht zijn op differentiatie en op flexibilisering. Voor de korte termijn wordt de oplossing vooral gezocht in het werven van zij-instromers. Dit zijn mensen met opleiding in het hoger onderwijs, die vanuit een andere beroepsachtergrond een overstap naar het onderwijs ambiëren. Daartoe is in juli 2000 de Interimwet zij-instroom leraren primair en voortgezet onderwijs van kracht geworden.

Nieuwe taak

De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen heeft de Open Universiteit de opdracht gegeven een bijdrage te leveren aan de bestrijding van het lerarentekort. In zijn brief d.d. 18 maart 2002 (zie bijlage 1) stelt de minister onder meer dat de Open Universiteit afstandsonderwijs dient te ontwikkelen, vooral voor zij-instromers in het beroep van leraar. De minister voegt daaraan toe dat de nieuwe taak van de Open Universiteit ook werkzaamheden kan omvatten op het vlak van bijscholing in didactische bekwaamheden van zittende leraren. Op langere termijn ziet hij een interessant perspectief, namelijk dat de Open Universiteit zich voor de lerarenopleidingen ontwikkelt tot partner in onderwijsvernieuwing.

Tot op zekere hoogte ligt deze nieuwe taak in het verlengde van de missie en andere taken van de Open Universiteit. In de eerste plaats past zij bij haar rol als partner in onderwijsinnovatie. Verder sluit de nieuwe opdracht aan op de taak volwassenen een tweede kans of tweede weg te bieden voor het volgen van hoger onderwijs. Voor een deel valt de bijdrage aan bestrijding van het lerarentekort daar ook onder. In elk geval is er sprake van tweedewegonderwijs en van een leven lang leren. Bovendien past meewerken aan de oplossing van dit nijpende vraagstuk in de missie, die onder meer gericht is op tegemoet komen aan maatschappelijke vragen. Dat alles neemt niet weg dat de nieuwe opdracht een nieuwe, structurele taak voor de Open Universiteit inhoudt, die van haar de nodige aanpassingen zal vergen.

Oriëntatie bij partners

Ten behoeve van de voorbereiding van het plan is een task force onder leiding van P. Stijnen geformeerd (zie bijlage 10). Met het oog op een zo groot mogelijk commitment van de eigen organisatie, de lerarenopleidingen en andere betrokken instanties, heeft de Open Universiteit in de eerste helft van 2002 via interne en externe werkconferenties en diverse consultatiegesprekken voorbereidingen getroffen voor dit plan. Voor een overzicht van de deelnemers verwijzen we naar bijlage 8.

Zo is op 19 april en 30 mei 2002 overleg gevoerd met vertegenwoordigers van overkoepelende organen: alle lerarenopleidingen, de Stichting Digitale Universiteit en het Sectorbestuur Onderwijsarbeidsmarkt. Enkele vertegenwoordigers hebben op verzoek bouwstenen aangedragen voor dit Plan van aanpak.

Op 6 maart, 9 april, 22 april en 4 juni 2002 is intern in brede kring gesproken en overlegd met afdelingen en faculteiten van de Open Universiteit, die aan de totstandkoming en de operationalisering van dit plan een bijdrage leveren (zie ook bijlage 8).

In februari en in juni is tussentijds overleg gevoerd met het ministerie van OCenW. Voorts is onder meer een aantal bilaterale gesprekken gevoerd met derden die vanwege hun specifieke deskundigheid werden benaderd en/of aan wie gevraagd werd te participeren in een of meer projecten. Zo is overlegd met de Digitale Universiteit (onder meer met de partners in het project Telepabo), het Samenwerkingsorgaan Beroepskwaliteit Leraren, het Sectorbestuur Onderwijsarbeidsmarkt, het Instituut voor sociaal-wetenschappelijk beleidsonderzoek en advies (KUB/UvT), het Universitair Centrum voor de lerarenopleiding van de Rijksuniversiteit Groningen, het Interfacultair centrum voor lerarenopleiding, onderwijsontwikkeling en nascholing van de Universiteit Leiden, de Hogeschool Zuyd, Fontys Hogescholen en het Centrum voor Innovatie van Opleidingen.

Er is ook veel bilateraal overleg gevoerd met de vertegenwoordigers van de lerarenopleidingen (HBO-raad en VSNU). Ook is in maart het congres van de Vereniging Lerarenopleiders Nederland bezocht voor het leggen van diverse contacten. Er is informatie gegeven aan de Vereniging voor het Management in het Voortgezet Onderwijs. Tevens is via het Landelijk overleg lerarenopleidingen primair onderwijs contact gezocht met de vier grote gemeenten (G4).

De informatie en de adviezen die uit al deze overleggen, gesprekken en bijdragen naar voren zijn gekomen, hebben na afstemming met het College van bestuur van de Open Universiteit geleid tot dit Plan van aanpak.

Complementaire competentie

Aanvankelijk was het uitgangspunt dat de Open Universiteit enkel afstandsonderwijs zou ontwikkelen voor zij-instromers. Maar tijdens bovengenoemde overleggen bleek dat de problematiek van de (leraren)opleidingen nauw verbonden is met de noodzaak tot flexibilisering van opleidingen en nascholing. Op dit vlak komt een zekere complementariteit en synergie tot uiting tussen de opleidingen en de Open Universiteit. Een kerncompetentie van de Open Universiteit is immers de ontwikkeling en toepassing van nieuwe onderwijskundige, didactische en onderwijstechnologische modellen in het hoger onderwijs, in het bijzonder op het gebied van e-learning. Benutting van deze kerncompetentie is van groot belang voor de gewenste flexibilisering van opleidingen. De kerncompetentie van lerarenopleidingen ligt in een gedegen kennis van de beroepen, het werkveld en een langdurige ervaring met de school als plaats voor praktijkleren. Vandaar dat de bijdrage van de Open Universiteit gebaseerd is op samenwerking, netwerken en allianties met de opleidingen, op genoemde kerncompetentie en de daardoor verworven expertise in begeleid afstandsonderwijs met optimaal gebruik van ict. Na overleg met het ministerie heeft dit geleid tot de ruimere opdrachtformulering van 18 maart 2002.

Leeswijzer

Na een analyse van het lerarentekort en de huidige trends in het onderwijs (hoofdstuk 2), schetst hoofdstuk 3 een aantal oplossingsrichtingen. Hoofdstuk 4 beschrijft de kern van de bijdrage die de Open Universiteit Nederland kan leveren aan bestrijding van het lerarentekort en gaat nader in op de samenwerking met de lerarenopleidingen. De belangrijkste conclusie van dit hoofdstuk is dat de hoogste prioriteit moet liggen bij de ontwikkeling van een virtuele leer- en werkomgeving. Deze wordt in hoofdstuk 5 gekarakteriseerd. Een korte schets van voorgestelde projecten staat in hoofdstuk 6; in de bijlagen worden deze uitgebreider schreven.

2 Analyse lerarentekort

Mogelijke oplossingen voor het lerarentekort dienen gebaseerd te zijn op een analyse van het lerarentekort, de bestaande initiatieven ter bestrijding van dat tekort en op de trends die momenteel een rol spelen in het onderwijs. Van deze drie punten geven we in dit hoofdstuk een schets.

Kern van het probleem

Een analyse van het lerarentekort (zie bijlage 7) leert dat er twee grote problemen zijn. Het eerste is het aantal leerkrachten. Te veel leerkrachten verlaten het onderwijs, te weinig treden toe en te weinig studenten melden zich aan voor de opleidingen. Een specifieke kant van de problematiek is dat door de geringe instroom een aantal kleine vakken is ontstaan, waarvoor een kosteneffectieve opleiding een (te) zware opgave is geworden. Het antwoord bestaat gedeeltelijk uit het mobiliseren van nieuwe groepen, waaronder zij-instromers. Voor hen zijn aangepaste opleidingsprogramma's vereist, die rekening houden met hun beroepservaring en het feit dat ze vaak onmiddellijk voor de klas staan. Zij hebben dus dual onderwijs nodig; een combinatie van werken en leren.

Het tweede probleem is dat de lerarenopleidingen zich genoodzaakt zien flexibeler te worden als het gaat om hun onderwijs en leermaterialen. De differentiatie van leertrajecten vraagt om gemakkelijk combineerbare leereenheden en leermodules, en om onderwijs dat minder afhankelijk is van vaste lesroosters. De ontwikkeling daarvan is, ook al gezien de beperkte financiële ruimte, voor de opleidingen een enorme opgave.

Flexibilisering kan niet zonder een stevige inhoudelijke en organisatorische vernieuwing van het onderwijs. Zittende leerkrachten zullen voor een belangrijk deel deze innovatie zelf ter hand moeten nemen. Dit vraagt om een nieuwe en verdere professionalisering, die een extra beslag zal leggen op tijd, capaciteit en veranderingsbereidheid. Bij wijze van spreken moet tijdens de verbouwing de verkoop gewoon doorgaan.

Omgeving

Er zijn inmiddels veel organisaties actief op dit terrein, dat overigens een vrij complex krachtenveld is.

- De eerste is het ministerie van OCenW dat de opdracht verstrekt. De ministeriële nota Werken in het onderwijs beschrijft nauwkeurig wat al ondernomen is. Mobilisatie van de reserve en andere activiteiten hebben echter nog niet tot een bevredigende oplossing geleid. De overheid blijft actief betrokken doordat zij op alle mogelijke manieren de zij-instroom faciliteert.
- De verantwoordelijkheid voor de zij-instroom ligt primair bij de scholen. Deze krijgen een bedrag per zij-instromer in het beroep. Daarvan kunnen zij, samen met de lerarenopleidingen, de opleiding en praktijkbegeleiding verzorgen. Scholen en lerarenopleidingen zullen daarom in de regel de gebruikers zijn van de producten en diensten van de Open Universiteit. Met de scholen en lerarenopleidingen komen ook besturen en samenwerkingsorganen in beeld. Daartoe behoren bijvoorbeeld de brancheorganisaties van tweedegraadsopleidingen.

gen, de Interdisciplinaire Commissie voor de Lerarenopleidingen, het Landelijk overleg lerarenopleidingen primair onderwijs, het Samenwerkingsorgaan Beroepskwaliteit Leraren, HBO-raad, VSNU, BVE-Raad, Educatief partnerschap, besturenorganisaties in het primair en voortgezet onderwijs en het Sectorbestuur Onderwijsarbeidsmarkt. Hun betrokkenheid bij het project zal variëren. Overleg en afstemming zijn hier vooral nodig om een breed draagvlak te verwerven. Bij de uitvoering van projecten hoeven niet steeds alle partijen betrokken te zijn, maar er moet wel brede instemming bestaan. De overkoepelende organen zijn belangrijk voor de aard van de samenwerking en voor de planning en de evaluatie van de activiteiten.

- De derde groep bestaat uit instellingen die het onderwijs ondersteunen, zoals schoolbegeleidingsdiensten, de landelijke pedagogische centra, het Instituut voor Leerplanontwikkeling (SLO), de Citogroep en het Centrum voor Innovatie van Opleidingen. Ook zij ondernemen initiatieven. Waar nodig zullen zij bij de uitvoering van projecten betrokken zijn.

Trends

Een goede samenvatting van de huidige trends in het onderwijs is te vinden in het rapport Agenda 2006, inzet sociale partners onderwijs van het Sectorbestuur Onderwijsarbeidsmarkt. Dat constateert een toenemende behoefte aan maatconfectie en individualisering en wijst erop dat er steeds economischer gedacht wordt over onderwijs. Er is ook sprake van versterking van de pedagogische opdracht en meer aandacht voor de vorming van brede competenties. Verder benadrukt het rapport dat globalisering en internationalisering steeds belangrijker worden. Tot slot stelt het Sectorbestuur vast dat de band tussen werknemers en onderwijsorganisaties verandert. Niet langer bestaat deze band alleen uit het onderwijzen van één (school)vak, ook het werken in interdisciplinaire teams maakt daarvan een steeds groter deel uit. Ook het Algemeen Directeurenoverleg Educatieve Faculteiten beschrijft in zijn heldere Visienota de huidige trends en op grond daarvan een aantal mogelijke oplossingen. Van een aantal veranderingen die bij deze trends horen en de ontwikkelingen die daaruit blijken, geven we hieronder een meer gedetailleerde schets.

De school als leer- en opleidingsplaats van docenten

In de afgelopen jaren is de praktijk in de opleiding tot leraar steeds belangrijker geworden. Met het toenemende lerarentekort nemen scholen bovendien steeds meer belangstellenden al meteen in dienst. Ze staan dan 'onbevoegd' voor de klas. Daarnaast gaan scholen, deels daartoe gedwongen door het toenemende lerarentekort, steeds meer zelf bijdragen aan de opleiding. Dat geldt in het bijzonder voor de docenten die aan de eigen school in opleiding zijn. Het fenomeen opleidingschool heeft zijn intrede gedaan. De school verzorgt dan, meestal in samenwerking met een lerarenopleidingsinstituut, een substantieel deel van de opleiding.

Wet op de beroepen in het onderwijs

Deze voorgenomen wet stelt de bekwaamheid centraal en niet de bevoegdheid. Dit onderstreept het belang van voortdurende, systematische aandacht voor de verdere professional-

sering van de leraar. Het benadrukt ook dat de school een werkgever is, die een verantwoord loopbaanbeleid moet voeren. Beter inzetbare medewerkers zijn dus van veel betekenis. Verder stelt het wetsontwerp dat werken in teams voor scholen steeds belangrijker wordt.

Competentiegericht opleiden

Een flexibele lerarenopleiding op maat is gebaseerd op de praktijk van docenten. Competenties die beginnende docenten nodig hebben, zijn dus het ijkpunt en niet zozeer de eindtermen van de opleiding en de startkwalificaties van een beginnende leraar. De lerarenopleidingen zijn bezig met deze omslag. Zo hebben de gezamenlijke tweedegraadsopleidingen een kijkkader voor competenties in de tweedegraadsopleidingen ontwikkeld, in samenwerking met het Samenwerkingsorgaan Beroepskwaliteit Leraren. Daarnaast is een instrumentarium voor assessment ontworpen, dat competenties in kaart brengt. Zij-instromers kunnen met dit instrumentarium hun persoonlijke opleidingsprogramma vaststellen.

Ict in de lerarenopleiding

De betekenis van ict-toepassingen wordt in de lerarenopleiding al langere tijd benadrukt. Ict is in twee opzichten van belang. In de eerste plaats als opleidingsdidactisch middel, in de tweede plaats omdat (aankomende) docenten moeten leren hoe ze ict in hun onderwijs kunnen gebruiken. Veel opleidingen en docenten hebben echter geen goed beeld van de mogelijkheden van ict.

Het gebruik van een elektronische leeromgeving om tijd- en plaatsonafhankelijk te leren, staat nog in de kinderschoenen. Onderwijskundig gebruik van ict, e-learning en e-teaching is erg belangrijk. Integratie van ict vraagt uiteindelijk om een andere organisatie van leren en onderwijzen. Er wordt in dit verband veel verwacht van de Stichting Digitale Universiteit.

Bachelor-masterstructuur

Een voorstel is om in deze structuur in universitaire bacheloropleidingen een aantal 'credits' te wijden aan onderwijskunde en (vak)didactiek. Dit zou dan, naast te behalen 'credits' in de praktijkopleiding na de bacheloropleiding, recht geven op een bekwaamheidsverklaring die gelijk staat aan de huidige tweedegraadsbevoegdheid. Daarnaast is het zeer wel denkbaar dat een deel van de bachelors, al dan niet na het behalen van een tweedegraadsbevoegdheid, (ten dele) met afstandsonderwijs als master doorstudeert voor een 'eerstegraadsbevoegdheid'. Voor het theoretische en praktische deel van de opleiding is een hechte samenwerking met de eerste- en tweedegraadslerarenopleidingen cruciaal.

Het idee om een aantal 'credits' te wijden aan onderwijskunde en (vak)didactiek is overigens uit te breiden naar hbo-bacheloropleidingen die niet op het leraarsberoep gericht zijn.

Internationaal

In diverse andere landen staat de ontwikkeling van e-learning en e-teaching hoog op de agenda. Vooral de ervaringen in Finland kunnen voor de bestrijding van het Nederlandse lerarentekort van belang zijn. De Finse virtuele universiteit ontwikkelt momenteel een webgebaseerde, eenjarige cursus voor leerkrachten die 'onbevoegd' voor de klas staan.

3 Oplossingsrichtingen

Voor bestrijding van het lerarentekort zijn op langere termijn waarschijnlijk vergaande maatregelen nodig zoals ingrijpende verbetering van de arbeidsvoorwaarden die het beroep van leraar weer voldoende aantrekkelijk maken. Voor de korte en middellange termijn kunnen we vier oplossingsrichtingen noemen, gebaseerd op de voorafgaande analyse. Oplossingen voor het lerarentekort moeten ook aansluiten op wat er gebeurd is en nog gebeurt in het Educatief partnerschap en het ULO-convenant universitaire lerarenopleiding.

- 1 Verhoging van de reguliere instroom (vo-abituriënten in de tweedegraadsopleidingen en de pabo, tweedegraders in de eerstegraadsopleidingen en (post)doctoraalstudenten in de universitaire lerarenopleidingen) en van de instroom van herintreders.
- 2 Op peil houden en bevorderen van de instroom van nieuwe doelgroepen, in het bijzonder van zij-instromers in het beroep en zij-instromers in de opleiding.
- 3 Bestrijding van uitval, zowel van zij-instromers als van (beginnende en ervaren) beroepsbeoefenaren, en loopbaanontwikkeling.
- 4 Vernieuwing van de opleidingen (flexibilisering en maatwerk).

Bijdrage van de zij-instroom

Ofschoon voorlopige evaluaties niet ongunstig zijn, levert zij-instroom tot nu toe een beperkte bijdrage aan de bestrijding van het lerarentekort. Uit een mondelinge toelichting van het Sectorbestuur Onderwijsarbeidsmarkt blijkt dat in 2001 369 kandidaten geplaatst zijn in het primair onderwijs en 172 in het voortgezet onderwijs. Deze aantallen steken schril af tegen de hoeveelheid vacatures in 2002: in het primair onderwijs 6.750 voltijdbanen, in het voortgezet onderwijs 3.700 voltijdbanen.

Overigens is een van de belangrijke doelen van de zij-instroom ook een begin te maken met een meer open onderwijsarbeidsmarkt en een impuls te geven aan de kwaliteit van het onderwijs. De aantallen zijn echter vooralsnog te gering om in dit opzicht grote effecten te verwachten.

Overigens blijken scholen voor voortgezet onderwijs te vaak dispensatie te vragen bij de Inspectie van het Onderwijs, op grond van artikel 33.3 van de Wet op het voortgezet onderwijs. De Inspectie zal worden verzocht de toepassing van dit artikel te beperken.

Over de zij-instromers in de opleiding kan worden opgemerkt dat in het voortgezet onderwijs nauwelijks onderscheid te maken is tussen hen en deeltijdstudenten. De leeftijd varieert van 23 tot 54 jaar, met een piek tussen veertig en de vijftig jaar. De diversiteit in vooropleiding is erg groot.

Aanbevelingen

In de uitwerking van activiteiten om de zij-instroom te verhogen, kunnen we ons ook baseren op de ondervindingen in 2001. Gebaseerd op die ervaringen doet het Sectorbestuur Onderwijsarbeidsmarkt in een voorlopige, mondelinge rapportage een aantal aanbevelingen, waaronder continuering van goede voorlichting aan zij-instromers, good practices ter beschikking

stellen aan het bevoegde gezag en het schoolmanagement, besturen stimuleren met lerarenopleidingen afspraken te maken over prijs, kwaliteit en levertijd van assessments en maatwerkopleidingen. Per onderwijssector zijn de aanbevelingen als volgt.

- Primair onderwijs

In de regio's waar een tekort kan optreden, moeten via de bemiddelingsorganisaties potentiële kandidaten geïnteresseerd worden gehouden. In overleg met bemiddelingsorganisaties zou daartoe een initiatief moeten komen.

- Voortgezet onderwijs

Er zou een overzicht moeten komen, in overleg met de lerarenopleidingen, van de plaatsen waar assessments worden afgenomen. Deze aanbeveling houdt verband met lange looptijden of uitstel van assessments.

- Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie

Bemiddelingsorganisaties zouden contact moeten leggen met nog niet benaderde regionale opleidingscentra. Instellingen voor beroepsonderwijs en volwasseneneducatie zouden meer gestimuleerd moeten worden gebruik te maken van kandidaat-zij-instromers uit het bestand van bemiddelingsorganisaties.

Vernieuwing van de opleidingen

Het meeste effect is voornamelijk te verwachten van verhoging van de zij-instroom in het beroep, bestrijding van uitval en ondersteuning van de beroepsbeoefenaren. Flexibilisering en maatwerk zijn daarvoor een noodzakelijke voorwaarde, en dragen ook bij aan vernieuwing van de opleidingen. Daarnaast wordt van flexibilisering een positief effect verwacht op de andere oplossingsrichtingen. Er is een onderscheid te maken tussen organisatorische flexibilisering, (bijvoorbeeld verschillende in- en uitstapmomenten en tijd- en plaatsafhankelijk leren) en inhoudelijke flexibilisering (waaronder vrijstellingen en de inhoud afstemmen op de persoonlijke belangstelling). Op dit moment blijken de opleidingen met de organisatorische flexibilisering verder gevorderd te zijn dan met de inhoudelijke.

Gebruikmaken van tijd- en plaatsafhankelijk leren, in het bijzonder met behulp van een elektronische leeromgeving, wordt het meest genoemd als middel tot flexibilisering. Een aspect dat daarbij nog onvoldoende is verkend, is de sociale component van leraren opleiden. Vrij algemeen is de mening dat er sprake moet zijn van 'blended learning', waarbij individueel leren, face to face begeleiding en groepsleren elkaar afwisselen. Gebruikmaken van een elektronische leer- en werkomgeving kan ook een positieve invloed hebben op de aantrekkelijkheid van opleidingen, en zodoende bijdragen aan verhoging van de reguliere instroom en de instroom van herintreders.

Tot nu toe hebben de opleidingsinstituten voor zij-instromers en deeltijdstudenten meestal aparte trajecten ontwikkeld voor de pedagogisch-didactische component van de opleiding. Voor de disciplinegebonden component volgen deze studenten meestal vakonderwijs aan een reguliere opleiding.

4 Bijdrage Open Universiteit Nederland

Een kerncompetentie van de Open Universiteit is de ontwikkeling en toepassing van nieuwe onderwijskundige, didactische en onderwijstechnologische modellen in het hoger onderwijs, in het bijzonder op het gebied van e-learning. Op deze kerncompetentie en de daardoor verworven expertise, is onze bijdrage aan bestrijding van het lerarentekort gebaseerd.

Flexibilisering en competentiegericht afstandsonderwijs

Het aandeel van de Open Universiteit zal zich concentreren op twee terreinen.

1 Flexibilisering van opleiding en nascholing door afstandsonderwijs

Afstandsonderwijs biedt een oplossing voor de steeds sterker gedifferentieerde in- en uitstroom, zeker als het recht doet aan het instroomniveau, reeds verworven competenties, bekwaamheidseisen, individuele vragen en interesses (eventueel als onderdeel van het Persoonlijk opleidingsplan). Juist hier kan de Open Universiteit een bijdrage leveren door tijd- en plaatsafhankelijk onderwijs te ontwikkelen en te exploiteren. Het gaat dan om de inhoud, instrumentatie en technologie. Op deze wijze is bovendien een bredere doelgroep te bedienen dan alleen de zij-instromers. Verder is het mogelijk er ook andere nijpende problemen van de lerarenopleidingen en nascholing mee aan te pakken.

2 Competentiegericht onderwijs en leren op de werkplek

Hiermee ondersteunt de Open Universiteit de opleidingen in hun omslag van traditioneel onderwijs naar competentiegericht onderwijs en passende vormen van leren op de werkplek. Die omslag vraagt van opleidingen omvangrijke en ingrijpende aanpassingen van hun curricula. Competentiegericht onderwijs vereist een systematische opbouw van vaardigheden en de inbouw van samenhangende praktijkcomponenten of simulaties daarvan. Om studenten adequaat te begeleiden, zijn nieuwe technieken nodig voor feedback, assessment en coaching. De Open Universiteit heeft de laatste jaren niet alleen ervaring opgedaan met het opstellen van competentieprofielen, de ontwikkeling van nieuwe assessmenttechnieken, curriculumdesign en het ontwerpen van tools, maar ook met digitalisering. Ook deze ervaring kan de opleidingen ten goede komen, in de vorm van adviezen en co-ontwikkeling van nieuw onderwijsmateriaal.

Voor alle mogelijke activiteiten worden de volgende uitgangspunten gehanteerd.

- Ontwikkeling en uitvoering vindt plaats in nauwe samenwerking met de lerarenopleidingen.
- Maximaal gebruikmaken van onze expertise in de ontwikkeling van uiteenlopende competenties met behulp van begeleid afstandsonderwijs en met optimale benutting van ict.
- In samenwerking een breed scala van producten ontwikkelen, gericht op zo veel mogelijk competenties die leraren en schoolmanagement nodig hebben.
- Een vloeiende overgang tussen hulpmiddelen gericht op zij-instromers en overige studenten aan lerarenopleidingen, ervan uitgaande dat studenten aan lerarenopleidingen een pluriforme groep vormen en uiteenlopende opleidingsbehoeften hebben.
- Borgen van de aanwezige expertise in de snel slinkende groep (vak)didactici en andere lerarenopleiders.

- Complementariteit met andere opleidingen. De Open Universiteit levert, in principe langs digitale weg, leermiddelen en andere hulpmiddelen die onder voorwaarden als shareware of groupware beschikbaar gesteld worden. De instelling zoekt tevens samenwerking met verwante projecten en organisaties zoals Kennisnet, de Digitale School, de School voor de Toekomst en de Digitale Universiteit.
- Het aanbod is bestemd voor alle schoolsoorten.
- Een integrale aanpak, geen onsamenhangend aanbod van deelprojecten.
- Versterking van de kwaliteit van de opleiding tot leraar.
- Bevordering van de centrale rol van de school in de educatieve structuur.

Expertise

Verspreid in de instelling is expertise beschikbaar in ict, kennismanagement, assesment en begeleiding van afstandsonderwijs. De onderwijstechnologische competenties zijn geconcentreerd in het Onderwijstechnologisch expertisecentrum. Daarnaast heeft de Open Universiteit infrastructurele voorzieningen, bijvoorbeeld in de vorm van een landelijk dekkend netwerk van studiecentra, en een elektronische leeromgeving (Studienet). De studiecentra zijn nadrukkelijk geoutilleerd voor het verzorgen en begeleiden van hoger afstandsonderwijs. Voor de bijscholing van zittende leraren kan de Open Universiteit expertise in e-learning ter beschikking stellen en het gebruik van studiecentra en hun faciliteiten, en in samenwerking met opleidingen en scholen nieuwe vaardigheden ontwikkelen.

Voor de meer algemene onderwijskundige en didactische scholing komen onderdelen uit de opleiding onderwijskunde in aanmerking en uit de opleiding psychologie (onderwijspsychologie, ontwikkelingspsychologie, testen en toetsen, gesprekstechnieken). Vakdidactische competenties zijn eveneens te vinden in de faculteiten.

De inzetbare disciplinegebonden expertise wordt bepaald door de aanwezigheid van een corresponderend schoolvak. Op het eerste gezicht corresponderen de volgende schoolvakken met de vakinhoudelijke expertise van onze faculteiten:

- Nederlands, culturele en kunstzinnige vorming, filosofie, geschiedenis, levensbeschouwelijke vorming: faculteit Cultuurwetenschappen;
- maatschappijleer: faculteiten Cultuurwetenschappen en Rechtswetenschappen;
- wiskunde en informatica: faculteit Informatica;
- biologie, scheikunde, fysica, geologie, algemene natuurwetenschappen (science): faculteit Natuurwetenschappen;
- economie, management en organisatie: faculteit Managementwetenschappen.

Onderwijsmateriaal dat zich leent voor scholing van zij-instromers en beroepsbeoefenaren zal voor hen bewerkt moeten worden en waar nodig geactualiseerd.

Samenwerking met lerarenopleidingen

Vooraf met de lerarenopleidingen wil de instelling op grote schaal en intensief gaan samenwerken. Zo zal ze bijvoorbeeld actief deelnemen aan het overleg over het lerarentekort dat de

lerarenopleidingen en het Sectorbestuur Onderwijsarbeidsmarkt in het najaar van 2002 gaan voeren. Met de lerarenopleidingen is ook intensief overleg gevoerd over dit Plan van aanpak. De samenwerking met de opleidingen is praktisch en bottom-up. Met de vertegenwoordigers van de lerarenopleidingen en andere betrokkenen is uitgebreid geïnventariseerd welke gezamenlijke projecten en activiteiten kansrijk zijn en op draagvlak kunnen rekenen. Het gaat dan vooral om activiteiten waarbij samenwerking een meerwaarde geeft, dus om activiteiten die de capaciteit of competentie van afzonderlijke deelnemers te boven gaan.

In het gezamenlijk overleg is gesproken over toekomstige samenwerkingsvormen voor de bestrijding van het lerarentekort. In principe bestaan daarvoor drie mogelijkheden.

- 1 De Open Universiteit is hoofdaannemer en besteedt (delen van) activiteiten uit aan de lerarenopleidingen.
- 2 De Open Universiteit en de opleidingen trekken gezamenlijk op en stemmen de activiteiten goed op elkaar af.
- 3 De opleidingen zijn hoofdaannemer en besteden (delen van) activiteiten uit aan de Open Universiteit.

Op grond van de nieuwe opdracht die het ministerie van OCenW aan de Open Universiteit heeft verstrekt, gaat de voorkeur vooralsnog uit naar de tweede mogelijkheid. Dit laat onverlet dat per project bepaald kan worden welke samenwerkingsvorm de partners prefereren. Onderlinge afspraken daarover worden in de toekomst per project bestuurlijk geregeld en vanzelfsprekend ook juridisch vastgelegd.

Samenwerking met bestaande organisaties wordt gekarakteriseerd door co-development en co-exploitatie. De instelling zal dus niet zelf volledige trajecten exploiteren, althans niet op korte termijn. Daarvoor zijn twee redenen. Ten eerste zijn er veel aanbieders op een relatief kleine markt. In de tweede plaats heeft de Open Universiteit geen netwerken voor de praktijkbegeleiding, in tegenstelling tot bijvoorbeeld de opleidingen. De instelling wil vooral bijdragen op grond van haar expertise in competentiegericht, tijd- en plaatsafhankelijk leren. Omdat bij de uitvoering van de opdracht zowel externen als afdelingen en faculteiten van de Open Universiteit betrokken zullen zijn, krijgt het project intern en extern een complexe structuur.

Stichting Digitale Universiteit

Met de Digitale Universiteit heeft de Open Universiteit reeds een bijzondere samenwerkingsrelatie, die in de toekomst op verschillende niveaus verder inhoud zal krijgen. De Digitale Universiteit biedt aanvullende mogelijkheden, niet alleen door haar projecten Telepabo en Digitale voortgangstoetsen (aandachtsgebied lerarenopleidingen), maar ook vanwege projecten zoals Virtuele projectruimte - Virtueel bedrijf en Digitaal portfolio. De producten daarvan zijn in het onderhavige project te gebruiken. Op uitvoerend niveau wil de Open Universiteit intensieve contacten onderhouden met deze projecten van de Digitale Universiteit. Momenteel zijn er reeds goede contacten en samenwerkingsvormen met het project Digitale voortgangstoetsen. Ook op andere gebieden zal er samenwerking en afstemming plaatsvinden met de Digitale Universiteit. Daarbij is te denken aan ervaringen met e-learning en leerom-

gevingen. In de Digitale Universiteit zijn voor het onderhavige project verder het Expertise-centrum en de Educational Service Provider van belang.

Bestuurlijke verankering

Uit het voorafgaande volgt dat het zal gaan om langlopende en complexe projecten met een innovatiecomponent, die door diverse, samenwerkende instellingen uitgevoerd zullen worden. Deze projecten hebben in velerlei opzichten hun eigen dynamiek en problematiek die niet geheel te overzien zal zijn bij de start van het project. Uitgegaan wordt van een projectorganisatie, die logischerwijs voortvloeit uit de netwerkgedachte. Centraal hierin staan projectteams van specialisten. Die zullen op basis van het Plan van aanpak en in overleg met de samenwerkende partijen vaststellen aan welke eisen en resultaten de projecten moeten voldoen. Per project zal in overleg met de projectleider, de teamleden en eventuele stakeholders een zogenoemd projectcontract worden opgesteld, waarin vooral de kwaliteits- en voortgangsbewaking wordt vastgelegd. In dit contract zullen ook de condities en randvoorwaarden van de projecten worden beschreven. Verder beoordelen de projectteams welke werkwijze gehanteerd moet worden om de gewenste resultaten te bereiken. Deze manier van werken stelt enerzijds de continuïteit van de verschillende projecten zeker. Anderzijds verschaft het duidelijkheid over de verantwoordelijkheden en handelingsruimte van projectleiders en projectteams.

Zoals de gepresenteerde visies en projectvoorstellen in dit Plan van aanpak het directe gevolg zijn van talrijke discussies en overleggen met de opleidingen en de overkoepelende belangenorganisaties, zo zullen ook de resultaten expliciet het gedachtegoed van de betrokken organisaties weerspiegelen, en niet top-down neergezet worden door de Open Universiteit. Ervaringen in het verleden leren dat de netwerkgedachte, gecombineerd met een grote verantwoordelijkheid op projectniveau, uitstekend past bij dit project.

In de Open Universiteit wordt een Centrum lerarenopleiding geformeerd, dat als een herkenbare afdeling deel uitmaakt van de organisatie en zorg zal dragen voor de coördinatie van activiteiten, de beheersmatige ondersteuning en de algehele leiding. Het Centrum is verantwoordelijk voor de begroting, voorzover deze de Open Universiteit betreft. Een beschrijving van dit Centrum is te vinden in bijlage 6.

Conclusie

Op grond van het voorafgaande is de conclusie dat de ontwikkeling van een virtuele leer- en werkomgeving in een netwerk met de lerarenopleidingen de hoogste prioriteit heeft. De reden daarvoor is dat die veel kan bijdragen aan de oplossingsrichtingen. Ten eerste aan de bestrijding van uitval, want in een virtuele leer- en werkomgeving zijn er voorzieningen te treffen die de begeleiding optimaliseren. Daarnaast is het mogelijk in zo'n omgeving te werken aan competentieontwikkeling en assessment op maat. In die zin kan de leeromgeving ook een bijdrage leveren aan het scholings- en loopbaanbeleid van de scholen, dat met de invoering van het integraal personeelsbeleid prioriteit krijgt. Flexibilisering en maatwerk zijn bij

uitstek mogelijk in een elektronische leeromgeving. Deze komen bijvoorbeeld tot uiting in het project Kennisbank schoolvakken voortgezet onderwijs.

Van belang is verder dat opleidingen en scholen in de virtuele leer- en werkomgeving kennis kunnen nemen van en ervaring opdoen met de didactiek van e-learning en e-teaching. Naast de inhoudelijke scholing op dit punt moet de omgeving een voorbeeldfunctie hebben.

Inrichting van een virtuele leer- en werkomgeving vormt overigens ook een voorwaarde voor veel andere activiteiten, die immers tijd- en plaatsonafhankelijk aangeboden zullen worden. In de volgende hoofdstukken wordt nader ingegaan op deze digitale leeromgeving.

5 Virtuele leer- en werkomgeving

De in te richten virtuele leer- en werkomgeving heeft op termijn drie functies: oriëntatie en selectie, scholing en opleiding, en ondersteuning. Deze zijn grofweg gebaseerd op de lijn die leraren volgen vanaf de start van hun opleiding tot het eind van hun loopbaan. De functie oriëntatie en selectie correspondeert met kennismaking met het beroep en eerste intake. Scholing en opleiding past bij competentieopbouw en assessment en de functie ondersteuning correspondeert met begeleiding op de werkplek. De komende tijd ligt de nadruk vooral op de functies scholing en opleiding en ondersteuning.

Oriëntatie en selectie

Deze functie heeft vooral betekenis voor mensen die belangstelling hebben voor het beroep van leraar of een andere functie in het onderwijs. Zij kunnen zich in de leer- en werkomgeving een realistisch beeld vormen van het werk en in grote lijnen nagaan of zij voor de opleiding in aanmerking komen of er geschikt voor zijn.

Informatie en preselectie zijn hier kernbegrippen. Zo kan de virtuele omgeving bijvoorbeeld informatie bevatten over het beroep en de vereiste professionele competenties en vakkennis. Realistisch, audiovisueel casusmateriaal zal een beeld geven van de huidige lespraktijk. Dit materiaal bevat zowel best practices als kritieke situaties. Waar nodig moet onderscheid gemaakt worden tussen primair onderwijs, voortgezet onderwijs, en het beroepsonderwijs en de volwasseneneducatie. Bovendien kan een digitaal pre-assessment hier een plaats krijgen, zodat gebruikers kunnen bepalen of het zinvol is een uitgebreid assessment te ondergaan. Hiermee kunnen de huidige wachtlijsten op het gebied van assessment voor een deel teruggedrongen worden.

Scholing en opleiding

De functie scholing en opleiding krijgt vorm in een kennisomgeving voor professionele vorming en disciplinaire kennisverwerving. Gebaseerd op de kennisbasis voor tweedegraadsleraren van het Educatief partnerschap, wordt gestart met de schoolvakken. Dat betekent achtereenvolgens: competentieprofielen opstellen, leerinhouden selecteren, bronnenmateriaal verzamelen en/of ontwikkelen, materialen didactisch ontsluiten en toetsen, studietaken en casusmateriaal ontwerpen.

Zoals reeds eerder gezegd, kent de Digitale Universiteit momenteel een project Digitale voortgangstoetsen en ligt het voor de hand de resultaten daarvan te integreren in de kennisomgeving.

Kennisbank

De inhoud van de kennisbank wordt bepaald in nauwe samenwerking met de lerarenopleidingen. Uitgangspunt daarvoor zijn de uitkomsten van de scan die op dit moment plaatsvindt van de kennisbasis voor de tweedegraadsvakken.

Het startpunt zal liggen bij de zogenoemde kleine vakken: die vakken waarvoor slechts een zeer beperkt aantal studenten belangstelling heeft. Daardoor kunnen niet alle opleidingen voor deze vakken voorzieningen in stand houden. Afstandsonderwijs biedt hier uitkomst. Cursusmateriaal van de Open Universiteit kan ook in de kennisbank ter beschikking komen. Deze academische cursussen moeten dan wel aangepast worden aan de doelgroep, ook omdat ze niet rechtstreeks corresponderen met de inhoud van schoolvakken. Bestaand cursusmateriaal is wel geschikt gebleken voor leraren die hun bekwaamheid willen verruimen. Het gaat dan vooral om zogenoemde ophoging van de bekwaamheid. De kennisomgeving kan in de toekomst ook thematische projecten bevatten, bijvoorbeeld over jeugd, zorgverbreding en omgaan met verschillen.

Ook ontwikkeling van nieuwe content behoort tot de mogelijkheden. De belangstelling gaat dan vooral uit naar de didactiek van e-learning en e-teaching, leerstijlen en leerstrategieën en ontwerpen in de digitale leeromgeving. E-learning is een verzamelbegrip voor het gebruik van ict voor het onderwijs. Vaak wordt e-learning gekarakteriseerd door digitalisering van onderwijsmateriaal, ontwikkeling en invoering van teleleerplatforms of digitale leeromgevingen, en door de invoering van nieuwe onderwijs- en leervormen (competentiegericht, probleemgestuurd, taakgericht).

Digitalisering

Digitalisering van inhoud en invoering van digitale leeromgevingen gaan vaak hand in hand. De meest gebruikte digitale leeromgevingen bieden goede mogelijkheden voor de opslag, weergave en raadpleging van passieve inhoud. Daarentegen bieden ze vaak weinig mogelijkheden voor hergebruik van instructie, dat wil zeggen sturing van de interactie rond de inhoud.

Uiteraard zijn verschillende onderwijskundige benaderingen met gedigitaliseerde content te bedienen. Niet alle inhoud hoeft overigens digitaal aangeboden te worden. Wanneer dat efficiënt is, kan vanuit digitale content verwezen worden naar andere of meer traditionele bronnen. Bij digitalisering gaat het niet zozeer om de inhoud, maar om de architectuur. Delen van het onderwijskundig en onderwijstechnologisch leermateriaal van de Open Universiteit kunnen na bewerking en actualisering digitaal ter beschikking gesteld worden aan lerarenopleidingen. Het gaat bijvoorbeeld om modules over schoolmanagement, onderwijsvernieuwing, pedagogiek, organisatieverandering, onderwijssociologie, onderwijsleerpsychologie, kennismanagement, multimedia, etnische minderheden, jeugdkunde en leer-moeilijkheden. Ook modules uit de opleidingen kunnen na bewerking als vakinhoudelijke bijdragen worden ingezet.

De aard van de opleiding zal veranderen door digitalisering en activiteiten zoals de kennisbank. Er zal expliciet aandacht geschonken worden aan de innovatie van de opleidingen. Een speciaal accent moet liggen op de samenwerking tussen de opleidingen.

De Open Universiteit heeft ook deelgenomen aan een consortium van universiteiten en hogescholen, dat onder auspiciën van de Vereniging van Universiteiten (VSNU) gewerkt heeft aan de omscholing van leraren tot eerstegraadsdocenten informatica. Dit programma is in 2001

afgesloten. De Open Universiteit was projectleider, heeft de begeleiding verzorgd en een aantal modules geleverd.

Ondersteuning

Bij deze functie gaat het om een virtuele praktijkomgeving ter ondersteuning van beginnende en gevorderde studenten, stagiaires, (beginnende) beroepsbeoefenaren en zij-instromers. Voor elke groep geldt dat er een zinvolle relatie gelegd moet worden tussen wat zij in hun studie geleerd hebben of aan kennis en ervaring hebben opgedaan, en wat zij in stage of werk ondervinden.

Inrichting

Bij de inrichting kan de Open Universiteit een beroep doen op haar ervaring met virtuele bedrijven. Een virtueel bedrijf is een onderwijsconcept voor competentiegericht leren in een gesimuleerde omgeving. Door gebruik van ict kunnen studenten als medewerkers van een virtueel bedrijf samen werken en samen leren aan de hand van authentieke taken. De deelnemers vervullen in projectgroepen hun specifieke rollen. De taken die daarvoor uitgevoerd moeten worden, doen een beroep op de te ontwikkelen expertise. Coaching ondersteunt de studenten in hun rol. Waar nodig wordt kennis ontsloten die vereist is om de taak uit te voeren. Assessment en terugkoppeling zorgen voor reflectie op uitvoering van de taak. Dit model is goed toepasbaar op de virtuele praktijkomgeving. De authentieke taken kunnen aangeboden worden als cases, praktijkopdrachten, reflectieopdrachten of individuele problemen. Deze vier soorten taken vragen in toenemende mate om coaching en de complexiteit van assessment neemt toe. De virtuele praktijkomgeving kent ook assessment van intake en voortgang. Dat is van belang voor gevorderde studenten en nog meer voor zij-instromers en beroepsbeoefenaren, wier voorkennis immers sterk kan verschillen. Tot de hulpmiddelen in deze omgeving behoren onder meer discussiegroepen, video-opnamen, video-conferencing, chatgroepen en FAQ.

Leren op de werkplek

Bij de functie ondersteuning gaat het vooral om steun bij en begeleiding van leren op de werkplek. Er zal ook een aanbod komen voor schoolpracticumdocenten en voor opleiders, die immers elk vanuit hun eigen rol participeren in de virtuele praktijkomgeving. Bij mogelijke projecten moet daarom gekeken worden of het gaat om de optiek van de opleiding of die van de school. Het is in deze virtuele ruimte verder goed mogelijk de loopbaanbegeleiding van beginnende en gevorderde leraren systematisch ter hand te nemen. Daartoe kan ook bestaand cursusmateriaal van de Open Universiteit en de opleidingen dienen. Delen van dit materiaal kunnen digitaal in de eerder genoemde kennisbank worden aangeboden. Het kan mede gebruikt worden om de bekwaamheid van leraren te verruimen in de 'breedte', 'diepte' of 'hoogte'.

Virtuele lerarenopleiding

Wanneer alle functies van de digitale leer- en werkomgeving volledig benut worden, dan ontstaat als toekomstbeeld voor een gedeelte één virtuele lerarenopleiding. Contactcomponenten krijgen in zo'n situatie bijvoorbeeld een plaats in regionale of plaatselijke centra waar bijeenkomsten plaatsvinden; begeleiding vindt vooral plaats op de werkplek. Een ieder die van de virtuele lerarenopleiding gebruikmaakt, krijgt dan te maken met minstens vier functionaliteiten.

1 Assignments

Assignments betreffen het geheel van leersituaties waaruit de student die de digitale lerarenopleiding binnenkomt, kan kiezen. Te denken valt aan de verschillende functies waarin studenten zich kunnen verplaatsen.

2 Resources

Dit is de database met hulpmiddelen zoals:

- begrippen en concepten: achtergrondinformatie over inhouden per schoolvak die opgedeeld zijn in zo klein mogelijke eenheden, pedagogisch-didactische en algemeen onderwijskundige inhouden;
- werkvormen: voorbeelden van de manier waarop onderwijsleersituaties georganiseerd kunnen worden. Deze zijn deels vakspecifiek en deels generiek;
- praktijkvoorbeelden (video- en audioclips), maar ook beschrijvingen van 'good and bad practice', deels gekoppeld aan vakdidactische problemen, deels van algemene aard;
- tools: hulpmiddelen zoals excursiebeschrijvingen, experimenten, proefwerken, lesopzetten, materialen voor werkstukken (raakvlakken met Kennisnet, de School voor de Toekomst en de Digitale School);
- professional tools: concepten en instrumenten om gebeurtenissen in schoolverband vanuit onderwijskundig en managementperspectief te analyseren en aan te pakken, variërend van roosters maken en functioneringsgesprekken houden, tot het voeren van gesprekken met leerlingen en collega's.

3 Assessment

Hier gaat het om instrumenten waarmee gebruikers op ieder moment hun competenties kunnen meten. Nadrukkelijk horen hier ook intake-instrumenten bij die kunnen helpen om zij-instromers en reguliere studenten zo adequaat mogelijk in de opleiding te positioneren. Deze instrumenten staan náást of zijn geïntegreerd in de opdrachten die gebruikers uitvoeren met de hulpmiddelen in de database en aan hun begeleiders voorleggen.

4 Communicatie

Het betreft hier tools die de deelnemers in staat stellen onderling te communiceren, ervaringen uit te wisselen, samen te werken en elkaar te begeleiden, bijvoorbeeld groepsdiscussies, elektronisch mentoraat, intervisie en collegiale consultatie.

Naast uitwerking van deze vier functionaliteiten is er nog een aspect dat verdere doordenking en experimenten eist. We doelen hier op de vraag hoe begeleiding op afstand (bijvoorbeeld door een elektronische begeleider van een opleidingsinstituut) en begeleiding op de werkplek (bijvoorbeeld door een coach op school) goed op elkaar af te stemmen zijn en synergie kunnen opleveren. Voor de effectiviteit van de opleiding is dit van cruciaal belang. Nauw

hiermee samenhangend is de vraag hoe werken en leren in de virtuele leer- en werkomgeving zich optimaal kunnen verhouden tot persoonlijke contacten met de begeleider op school, met 'lotgenoten' en eventueel met de instituutsbegeleider.

Doelgroepen

Vanzelfsprekend kan een dergelijke virtuele lerarenopleiding meer groepen bedienen dan alleen zij-instromers. Deze opleiding is bedoeld voor iedereen die in het onderwijs werkzaam is; reguliere studenten in de lerarenopleiding, zittende docenten, begeleiders, lerarenopleiders, schoolleiders en wellicht ook het ondersteunend onderwijspersoneel. Bovendien bedient zo'n virtuele opleiding alle onderwijssectoren: primair onderwijs, voortgezet onderwijs, het beroepsonderwijs en de volwasseneneducatie, en het hoger onderwijs. Ook scholen en andere (educatieve) organisaties kunnen gebruikmaken van of participeren in zo'n opleiding tot leraar. Overigens is een dergelijke voorziening op zich geen panacee voor het lerarentekort.

Conclusie

Uit het voorafgaande kunnen voor de uit te voeren activiteiten de volgende conclusies worden getrokken.

- 1 Ontwikkeling van een virtuele leer- en werkomgeving is een voorwaarde voor uitvoering van de meeste activiteiten.
- 2 Van belang is de inrichting van kennisbanken voor de disciplinaire inhoud. Dit is het meest urgent voor de kleine vakken. Op deze wijze kan verspreid over het land een minimale voorziening voor de lerarenopleidingen in het tweedegraadsgebied worden aangeboden. Vervalt dit aanbod, dan zal het aantal studenten in de initiële opleiding nog verder teruglopen. Relevant is tevens dat praktijkkennis wordt opgeslagen.
- 3 Het tegengaan van de uitstroom van beginnende leraren uit het primair onderwijs is van veel betekenis. Met behulp van de virtuele leer- en werkomgeving dienen hiervoor voorzieningen te worden getroffen die de ondersteuning optimaliseren.
- 4 Mogelijk is eveneens dat scholen de gelegenheid krijgen een positieve bijdrage te leveren aan een actief loopbaanbeleid van medewerkers. Daarbij kan gedacht worden aan scholing in competentieontwikkeling, assessments op maat en verruiming van bekwaamheden.
- 5 Opleidingen en scholen dienen in de gelegenheid te worden gesteld kennis te nemen van de didactiek van e-learning en e-teaching, en van tijd- en plaatsonafhankelijk onderwijs. Onderwijskundig gebruik van ict is belangrijk voor de opleiding, maar ook voor de school (e-learning en e-teaching). Door middel van de virtuele leer- en werkomgeving kunnen de resultaten optimaal geïmplementeerd worden.
- 6 Daarnaast zijn activiteiten van belang zoals bevordering van de zij-instroom door middel van een campagne onder studenten van de Open Universiteit, bevordering van de instroom van directeuren primair onderwijs (zonder onderwijsachtergrond), de opbouw van een bestand good practices en het onderkennen van leerproblemen.

6 Projecten

Aan de hand van het voorafgaande kan een beeld geschetst worden van projecten, hun relevantie en prioriteit. Zoals hierboven reeds gezegd, is het uitgangspunt hierbij dat de Open Universiteit in samenwerking met de lerarenopleidingen tijd- en plaatsafhankelijk digitaal onderwijs ontwikkelt en exploiteert en tevens voor alle betrokkenen een dienstverlenende partner wil zijn.

Inleiding

Samenwerking in ontwikkeling en uitvoering

De projecten die hierna kort getypeerd worden en in de bijlagen uitvoeriger staan beschreven, zijn plannen die in nauw overleg met vertegenwoordigers van de lerarenopleidingen tot stand zijn gekomen. Zij hebben immers direct toegang tot het werkveld, weten van nabij wat de ontwikkelingen zijn, welke veranderingsbehoeften er leven, hoe nijpend het lerarentekort is en hoe dit het beste bestreden kan worden. Vanzelfsprekend hebben zij een belangrijke invloed gehad in de keuze en omschrijving van de projecten. De meeste projecten sluiten dan ook aan op reeds elders genomen initiatieven of lopende projecten van de lerarenopleidingen. Hun prioriteiten in ontwikkeling en vernieuwing zijn er duidelijk herkenbaar in. Daarnaast zijn de projecten gebaseerd op de mate waarin ze passen in de expertise van de Open Universiteit en de synergie die ze opleveren met andere activiteiten van de Open Universiteit. Vaak zijn de voorgestelde projecten vergelijkbaar met reeds afgesloten of nog lopende andere activiteiten van de Open Universiteit, zodat expertise en ervaring zo goed mogelijk gebruikt worden.

De nauwe samenwerking zal gecontinueerd worden in de uitvoering van projecten. De projectbeschrijvingen bevatten ideeën die in een voorbereidingsfase in overleg met het werkveld verder gestalte zullen moeten krijgen. Te denken valt aan werkgroepen met deskundigen uit het werkveld en van de Open Universiteit, die gezamenlijk de uitvoering van de projecten voorbereiden en begeleiden. In een aantal gevallen kan een project zelfs worden ondergebracht bij een reeds bestaande werkgroep, bijvoorbeeld van Educatief partnerschap of van het Algemeen Directeurenoverleg Educatieve Faculteiten.

Een eerste concretisering van projecten voor het primair onderwijs zal plaatsvinden in het najaar van 2002, tijdens een rondetafelconferentie met lerarenopleidingen. Tijdens diverse werkconferenties zal een kick-off plaatsvinden voor een aantal projecten. Zoals gezegd is er sprake van samenwerking in netwerken.

Samenhang tussen projecten

De voorgestelde projecten verschillen in thematiek, omvang, duur en beoogd effect. Toch bestaat er een duidelijke samenhang tussen de projecten, die zijn rationale vindt in de noodzaak die opleidingen ervaren om hun onderwijs flexibeler te maken en meer op maat, en het leren in de praktijk een sleutelrol te geven (zie ook hoofdstuk 2). Daarbij hebben de opleidingen een duidelijke voorkeur voor afstandsonderwijs in een elektronische leeromgeving. Daar

zien zij het meeste perspectief in omdat het volgens hen een belangrijke richting vormt voor de oplossing van een aantal problemen. Onderwijs in een elektronische leeromgeving gaat veelal vergezeld van een nieuwe kijk op onderwijs en leren. Daarin zijn competentiegericht onderwijs, leren in en om de werkplek en duale trajecten cruciaal, en ook hieraan zal dus aandacht besteed worden.

Prioriteiten en implementatie

Aangezien het ambitieniveau zeer hoog is, kunnen niet alle projecten tegelijk starten. De samenhang tussen de projecten vraagt om voortdurende, onderlinge afstemming en dwingt tot het in acht nemen van een zekere volgorde. Voordat projecten en hun prioriteit definitief worden, moet er afstemming plaatsvinden tussen de partners. Dit is relevant bij de start van de projecten, om rekening te kunnen houden met de meest recente ontwikkelingen. De juridische kant wordt in overleg geregeld. Verder zijn er flankerende activiteiten zoals ondersteunend onderzoek. In het algemeen wordt er bij de projecten gedacht aan pilots die dan later verbreed worden.

Architectuur en bouw van een virtuele leer- en werkomgeving vormt, mede op grond van de wensen van de lerarenopleidingen, een voorwaarde voor de meeste andere projecten. De specificaties moeten in ieder geval tijdig bekend zijn. Daarna moet begonnen worden met ontwerp, architectuur, bouw en testen van de leer- en werkomgeving. Daarom start dit project reeds in 2002. Men zou dus kunnen spreken van een soort trechtermodel voor de implementatie.

Zoals al eerder gezegd heeft de virtuele leer- en werkomgeving drie functies: oriëntatie en selectie, scholing en opleiding, en ondersteuning (zie hoofdstuk 5). Vooralsnog zijn er projectvoorstellen gemaakt voor de functies scholing en opleiding, en ondersteuning. In een later stadium worden projecten uitgewerkt voor de functie oriëntatie en selectie. De keuze is gebaseerd op drie, hierboven reeds genoemde, criteria: de bijdrage aan de bestrijding van het lerarentekort, het commitment en de wensen van lerarenopleidingen en de synergie met activiteiten van de Open Universiteit. Maatgevend is ook de mate waarin een project aansluit op reeds bestaande initiatieven.

Omdat het lerarentekort een urgent probleem is, streeft de Open Universiteit er samen met opleidingen naar om in ieder geval medio 2003 enkele concrete resultaten te laten zien. Het betreft dan projecten die direct soelaas kunnen bieden, zoals Digitale cursus voor schoolinterne begeleiders (project 3.3), Introductiecursus voor aankomende schooldirecteuren (2.3), Onderkennen en diagnosticeren van leerproblemen (2.4.) en Digitalisering van post-hbo-trajecten (2.5).

Om te beginnen zal de Open Universiteit in 2002 een informatiecampagne over zij-instroom voeren. Deze brengt bij haar studenten, alumni en degenen die in de afgelopen tien jaar informatie bij de instelling hebben aangevraagd, de mogelijkheid onder de aandacht om als zij-instromer vanuit een bestaande baan buiten het onderwijs een overstap te maken naar het leraarschap. Deze campagne kan bijdragen aan verhoging van de instroom van nieuwe doelgroepen. Een beschrijving van dit project staat in bijlage 5.

Projectvoorstellen voor het beroepsonderwijs en de volwasseneneducatie worden ontwikkeld in samenwerking met de School voor de Toekomst. Tevens wordt over mogelijke projectvoorstellen overlegd met het Centrum voor Innovatie van Opleidingen.

De projecten worden hieronder slechts summier beschreven, waarbij telkens de oplossingsrichting wordt vermeld. Na deze korte impressie volgt in een tabel een overzicht van projecten naar beoogde bijdrage aan bestrijding van het lerarentekort en aard. Voor beschrijvingen verwijzen we verder naar de bijlagen.

Project Architectuur en bouw van een virtuele leer- en werkomgeving

Oplossingsrichtingen: verhoging van de reguliere instroom en de instroom van herintreders, op peil houden en bevorderen van de instroom van nieuwe doelgroepen, bestrijding van uitval en loopbaanontwikkeling, en vernieuwing van de opleidingen.

Dit project omvat de (onderwijs)technologische architectuur en infrastructuur van de leeromgeving waarin de producten van de meeste projecten worden uitgeleverd. Het gaat daarbij om een kennisgerichte kant (scholing, kennisbank) en een praktijkkant (stage-ervaringen, praktijkbegeleiding, virtuele praktijkruimte). Het product is een virtuele leer- en werkomgeving voor studenten, beginnende docenten, zij-instromers, deelnemers aan bijscholing, opleiders en begeleiders. Mogelijk kan de Open Universiteit hiervoor haar elektronische leeromgeving Studienet gebruiken, al dan niet in aangepaste vorm of wellicht een aanpak kiezen zoals die van de Digitale Universiteit. Deze ontwikkelt niet zelf een nieuwe leeromgeving, maar gebruikt verschillende, bestaande producten.

Projecten voor scholing en opleiding in de virtuele leer- en werkomgeving

Op het punt van scholing en opleiding is de virtuele leer- en werkomgeving te karakteriseren als een elektronische kennisomgeving voor disciplinegebonden kennis en de verruiming van bekwaamheden. Voor de inrichting worden zeven projecten voorgesteld. De lerarenopleidingen geven voorrang aan de komst van een bovenregionale voorziening bestaande uit een kennisbank (project 2.1). Zij willen die realiseren door de mogelijkheden van afstandsonderwijs te benutten. De inhoud van de kennisbank hoeft ook niet beperkt te blijven tot het tweedegraadsgebied. Inhouden op eerstegraadsniveau maken de kennisbank bruikbaar voor verruiming, i.c. ophoging, van de bekwaamheid. Toevoeging van inhouden op andere dan vakgebonden terreinen, waaronder leerlingbegeleiding en schoolorganisatie, maakt tot slot tevens verdieping mogelijk van de bekwaamheid in praktische zin.

Leren in een elektronische leeromgeving vraagt voorts om andere vormen van didactiek en stelt nieuwe eisen aan de bekwaamheid om het onderwijs in te richten en het leren te begeleiden. Vandaar dat een nieuw professionaliseringstraject nodig is dat opleiders en begeleiders vertrouwd maakt met de didactiek van e-learning en e-teaching (project 2.2).

Project 2.1 Kennisbank schoolvakken voortgezet onderwijs, te beginnen met de kleine vakken
Oplossingsrichtingen: verhoging van de reguliere instroom en de instroom van herintreders, op peil houden en bevorderen van de instroom van nieuwe doelgroepen, bestrijding van uitval, en vernieuwing van de opleidingen.

In dit project komen procedures voor intake-, voortgang- en eindtoetsen beschikbaar en gedigitaliseerde content in kleine eenheden. De doelgroep bestaat uit studenten van initiële opleidingen en zij-instromers.

Project 2.2 Didactiek van e-learning en e-teaching

Oplossingsrichtingen: verhoging van de reguliere instroom en de instroom van herintreders, op peil houden en bevorderen van de instroom van nieuwe doelgroepen, bestrijding van uitval en loopbaanontwikkeling, en vernieuwing van de opleidingen.

Lerarenopleiders en (aankomende) docenten (op de lange termijn ook voor andere doelgroepen) leren ict en didactische scenario's voor elektronische leeromgevingen gebruiken en verwerven bijbehorende begeleidingscompetenties. Flankerend onderzoek naar de didactiek van e-learning en e-teaching vormt een randvoorwaarde.

Project 2.3 Introductie cursus voor aankomende schooldirecteuren primair onderwijs

Oplossingsrichting: verhoging van de reguliere instroom en de instroom van herintreders.

Managers van buiten het onderwijs die geschikt bevonden zijn voor de functie van school-directeur verwerven in deze cursus de kennis en inzichten die noodzakelijk zijn voor hun dagelijkse werk. In de cursus doorloopt de potentiële schooldirecteur een aantal casussen aan de hand van studietaken en gerichte opdrachten.

Project 2.4 Onderkennen en diagnosticeren van leerproblemen en leermoeilijkheden

Oplossingsrichtingen: bestrijding van uitval en vernieuwing van de opleidingen.

Docenten primair onderwijs die zich verder 'in de diepte' willen specialiseren in zorgverbreiding leren aan de hand van een interactieve, multimediale cd leerproblemen en leermoeilijkheden onderkennen en diagnosticeren.

Project 2.5 Digitalisering post-hbo-trajecten

Oplossingsrichtingen: bestrijding van uitval en vernieuwing van de opleidingen.

Leraren die in onderwijskansscholen werken of willen gaan werken krijgen door dit project, ondanks hun tijdgebrek, meer kans een post-hbo-traject te volgen. Dit nascholingsproject beoogt een werkbare aanpassing te maken van het bestaande pakket Onderwijskansen, waarbij voor ten minste 75 procent wordt uitgegaan van tijd- en plaatsafhankelijk leren.

Project 2.6 Telepabo voor zij-instromers in de opleiding

Oplossingsrichtingen: verhoging van de reguliere instroom en de instroom van herintreders, en vernieuwing van de opleidingen.

De voormalige Ichthus Hogeschool heeft een zogenoemde Telepabo ontwikkeld, waar studenten (onderdelen van) de opleiding via internet kunnen volgen. Inmiddels is dit een project dat ressorteert onder de Digitale Universiteit. Nagegaan moet worden in hoeverre de opge-

dane ervaringen aan het totale paboveld beschikbaar gesteld kunnen worden en in hoeverre het kan bijdragen aan flexibilisering van trajecten voor zij-instromers in het beroep.

Project 2.7 Voorbereiding bachelors op leraarsberoep

Oplossingsrichting: verhoging van de reguliere instroom.

Studenten in wetenschappelijke bacheloropleidingen en hbo-studenten die geen lerarenopleiding volgen in bijvoorbeeld de vakken chemie, economie en kunsten, verwerven in dit project door een post-hbo en postacademisch beroepsvormend traject een bekwaamheid die gelijk staat aan de huidige tweedegraadsbevoegdheid. Dit project wordt, te beginnen met studenten van de Open Universiteit, uitgevoerd in nauwe samenwerking met lerarenopleidingen.

Projecten voor ondersteuning in de virtuele leer- en werkomgeving

De functie ondersteuning wordt uitgewerkt in een virtuele praktijkomgeving ter ondersteuning van beginnende en gevorderde studenten, stagiaires, (beginnende) beroepsbeoefenaren en zij-instromers op de werkplek. De school is de aangewezen plek voor de praktijkgerichte component van de opleiding. Scholen en lerarenopleidingen willen de condities optimaliseren waaronder op de werkplek geleerd kan worden. Daartoe zal de school haar opleidings- en loopbaanfunctie moeten versterken. Er worden vier projecten voorgesteld.

Project 3.1 Analysemodel voor de school als leer- en opleidingsplaats voor docenten

Oplossingsrichting: bestrijding van uitval.

Doel van dit project is een analysemodel voor de school als leer- en opleidingsplaats voor (aanstaande) medewerkers via internet toegankelijk en bruikbaar maken voor alle scholen. Het zal ook toegespitst zijn op scholen voor voortgezet onderwijs, waarvan aanstaande docenten mede in een elektronische leeromgeving worden opgeleid. Op termijn ligt het in de bedoeling dit project uit te breiden naar het primair onderwijs.

Project 3.2 Begeleiding van nieuwe en beginnende docenten op en om de werkplek

Oplossingsrichting: bestrijding van uitval.

In dit project biedt de Open Universiteit in samenwerking met (opleidings)scholen en lerarenopleidingen enkele, voornamelijk digitale diensten aan; een elektronische discussiegroep voor beginnende docenten, uitwisselingssessies in de regio, een helpdesk voor acute vragen en FAQ. Deze diensten zijn bedoeld om nieuwe en beginnende docenten, waaronder zij-instromers, op de werkplek te ondersteunen. Gestart wordt met het primair onderwijs.

Project 3.3 Digitale cursus voor schoolinterne begeleiders

Oplossingsrichtingen: bestrijding van uitval en vernieuwing van de opleidingen.

Schoolinterne begeleiders/coaches verwerven in een webgebaseerde cursus de kennis en vaardigheden die zij nodig hebben bij de opleiding van 'onbevoegde' docenten die 'on the job' hun opleiding volgen, bijvoorbeeld zij-instromers in het beroep. Op termijn is het de bedoeling dit project uit te breiden naar het primair onderwijs.

Project 3.4 Casusbank les- en klassensituaties

Oplossingsrichting: vernieuwing van de opleidingen.

Voor lerarenopleiders en stagebegeleiders (ontwerpers en ontwikkelaars van vaardigheidsonderwijs) legt de Open Universiteit een databank aan met beeldmateriaal van kenmerkende les- en klassensituaties. Dit bekort de tijd die nodig is voor begeleiding en supervisie. Zie ook het project Digitale cursus voor schoolinterne begeleiders (3.3).

In de nu volgende tabel staat een overzicht van projecten. Deze illustreert de aard: voorwaardelijke projecten, generieke projecten (niet gebonden aan een bepaalde onderwijssector), projecten voor het primair onderwijs en voor het voortgezet onderwijs. Daarnaast is in de tabel te zien welke bijdrage het betreffende project kan leveren aan mogelijke oplossingen voor het lerarentekort; verhoging van de reguliere instroom en de instroom van herintreders, op peil houden en bevorderen van de instroom in initiële opleidingen en instroom van nieuwe doelgroepen, bestrijding van uitval van (beginnende) beroepsbeoefenaren en loopbaanontwikkeling van onderwijsgevenden, en vernieuwing van de opleidingen.

Tabel 1 Overzicht van projecten naar aard en beoogde bijdrage aan bestrijding van het lerarentekort

	verhoging reguliere instroom en instroom herintreders	op peil houden en bevorderen van de instroom (plus nieuwe doelgroepen)	bestrijding uitval en loopbaanontwikkeling	vernieuwing van de opleidingen
voorwaardelijk				
1 virtuele leer- en werkomgeving				

generiek*				
2.2 didactiek van e-learning en e-teaching				
3.1 analysemodel voor de school als leer- en opleidingsplaats				
3.2 begeleiding docenten op en om de werkplek				
3.4 casusbank les- en klassensituaties				
4 informatiecampagne zijinstroom				

* Niet gebonden aan een bepaalde onderwijssector

	verhoging reguliere instroom en instroom herintreders	op peil houden en bevorderen van de instroom (plus nieuwe doelgroepen)	bestrijding uitval en loopbaanontwikkeling	vernieuwing opleidingen
primair onderwijs				
2.3 introductie cursus aankomende schooldirecteuren				
2.4 diagnostiek van leerproblemen				
2.5 digitalisering post-hbo- trajecten				
2.6 Telepabo voor zij-instromers				

voortgezet onderwijs				
2.1 kennisbank schoolvakken				
2.7 voorbereiding bachelors op leraarsberoep				
3.3 digitale cursus schoolinterne begeleiders				

Bijlage 1 Brief van het ministerie van OCenW, 18 maart 2002

(tekst conform brief van 18 maart 2002)

Geachte heer Wöltgens,

Gedurende de begrotingsbehandeling in de Tweede Kamer op 27, 28 en 29 november jongstleden is het amendement-Cornielje c.s. (nr.50) met betrekking tot de Open Universiteit (OUNL) aangenomen. De OU krijgt hiermee de taak een programma te ontwikkelen voor afstandsonderwijs voor met name zij-instromers in het beroep van leraar.

In deze brief zet ik mijn opvattingen omtrent dit door de OUNL te ontwikkelen programma kort uiteen. Uiteraard is verder overleg noodzakelijk om tot een uiteindelijke invulling van deze nieuwe taak te komen.

In mijn brief aan de Voorzitter van de Tweede Kamer van 7 december 2001 heb ik naar aanleiding van het amendement nr.50 opgemerkt dat ik verwacht dat de OUNL daaraan, in een stevig samenwerkingsverband met de lerarenopleidingen basis- en voortgezet onderwijs van andere hogescholen en universiteiten en met de digitale universiteit, een goede en vernieuwende bijdrage zal leveren. Voor deze nieuwe taak zullen additionele middelen ter beschikking worden gesteld ter uitvoering van het amendement-Cornielje c.s. (nr. 50). Ik hecht er aan om de additionele middelen nadrukkelijk in relatie te zien tot de nieuwe taak. De OUNL zal gevraagd worden een plan op te stellen voor het ontwikkelen van het bedoelde programma. Wanneer de OUNL een goed en "VBTB-proof" plan op tafel legt zal het in het amendement bedoelde bedrag structureel beschikbaar zijn.

Gelet op het bovenstaande verzoek ik u een plan op te stellen voor het ontwikkelen van een methodiek voor afstandsonderwijs met name ten behoeve van de scholing (maatwerk) van zij-instromers, om bij te dragen aan de oplossing van het lerarentekort. Ik verwacht dat u in het plan ingaat op het volgende.

Sinds de Interimwet zij-instroom leraren primair en voortgezet onderwijs in juli 2000 in werking is getreden, hebben zich veel belangstellenden voor het leraarsberoep gemeld. Zij-instromers zijn mensen die in het bezit zijn van een getuigschrift van een afgeronde hbo- of wetenschappelijke opleiding en die, wanneer ze een geschiktheidsonderzoek met positief resultaat hebben afgerond, op basis van een tijdelijke benoeming voor maximaal twee jaren direct voor de klas mogen staan. In die maximaal twee jaren wordt de scholing en begeleiding uitgevoerd die bij het geschiktheidsonderzoek noodzakelijk bleek en die is uitgewerkt in een scholings- en begeleidingsovereenkomst. Die scholing is per definitie maatwerk; het gaat om het werken aan competenties die blijkens het geschiktheidsonderzoek onvoldoende ontwikkeld zijn en waarbij scholing de

aangewezen weg is omdat die competenties niet of minder goed in de praktijk kunnen worden aangeleerd. Het plan van de OUNL dient hiermee rekening te houden; het gaat hierbij dus om het ontwikkelen van methodieken passend bij maatwerktrajecten.

De nieuwe taak van de OUNL kan breder zijn dan de doelgroep van zij-instromers. Ik denk bij een bredere doelgroep aan werkzaamheden op het vlak van bijscholing in de didactische bekwaamheden van zittende leraren. Zodra het thans in het parlement voorliggend voorstel voor een Wet op de beroepen in het onderwijs (Wet BIO) kracht van wet heeft, zullen bekwaamheidseisen voor leraren worden vastgesteld op grond van die wet. Die bekwaamheidseisen zijn essentieel voor de toelating tot het beroep, maar zullen ook een belangrijk uitgangspunt zijn voor onderhoud en ontwikkeling van bekwaamheid van zittende leraren. Nascholing/ deskundigheidsbevordering in velerlei vorm is daarbij dienstig. Ik nodig u uit om samen met het Samenwerkingsorgaan Beroepskwaliteit Leraren (SBL) in uw plan een voorstel uit te werken gericht op de bij nascholing/ deskundigheidsbevordering van leraren te hanteren methodiek, in de vorm van afstandsonderwijs en optimaal gebruik makend van de mogelijkheden van e-learning.

Een interessant perspectief op langere termijn kan zijn dat de OUNL zich ontwikkelt tot partner voor onderwijsvernieuwing van de lerarenopleidingen. Ik denk in het bijzonder aan verdere flexibilisering van de opleidingen door optimale benutting van tijd- en plaatsafhankelijk onderwijs. Belangrijke voorwaarde voor een succesvol vernieuwingsproces is dat beide partijen wederzijds een stevig commitment aangaan en als gelijkwaardige partners hun expertise inbrengen.

De OUNL maakt deel uit van de Digitale Universiteit (DU). Binnen de DU loopt momenteel het project Lerarenopleiding, waarbij de OUNL betrokken is. Ik ga er vanuit dat de OUNL haar activiteiten in het kader van de DU voortzet en gebruik maakt van de in het project Lerarenopleiding opgedane ervaringen. Toekomstige activiteiten in het kader van de nieuwe taak kunnen aansluiten op de ambities van dit project, maar moeten hiermee geen overlap vertonen. Producten die in het kader van de nieuwe taak ontwikkeld worden, dienen voor alle lerarenopleidingen beschikbaar te zijn.

Ik verzoek u op korte termijn, voor 1 juli 2002, een plan voor te leggen voor de invulling van de nieuwe taak. Waar het gaat om de inhoudelijke beoordeling van het plan, zal ik advies van deskundigen inwinnen. Ik zal het plan beoordelen op in ieder geval de volgende criteria:

- Het plan maakt aannemelijk dat het bijdraagt aan de bestrijding van het lerarentekort.

- Het plan geeft een operationele uitwerking van de bovenbeschreven functionaliteiten.
- Het plan biedt een substantiële en vernieuwende meerwaarde ten behoeve van bestaande scholing.
- Samenwerking met de huidige aanbieders van lerarenopleidingen en met de digitale universiteit is essentieel; uit het plan blijkt dat er bij de lerarenopleidingen voldoende draagvlak bestaat voor de door de OUNL te ontwikkelen producten.
- De voorstellen zijn gebaseerd op een onderzoek naar de vraag van de beoogde afnemers.
- Het plan dient een goed onderbouwde kostenraming te bevatten en “VBTB-proof” te zijn. Dat wil zeggen dat het plan toetsbare doelen dient te bevatten en een beargumenteerde, toetsbare relatie tussen de doelen en de in te zetten financiële middelen.

Ik wens de Open Universiteit veel succes met deze nieuwe uitdaging.

De minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen,

drs. L.M.L.H.A. Hermans

Bijlage 2 Project Architectuur en bouw van een virtuele leer- en werkomgeving

Dit project omvat de (onderwijs)technologische architectuur en de infrastructuur van de leer- en werkomgeving waarin de producten van de meeste projecten worden uitgeleverd. Het gaat daarbij om een kennisgerichte kant (scholing, kennisbank) en een praktijkkant (stage-ervaringen, praktijkbegeleiding, virtuele praktijkruimte). Om zo goed mogelijk aan te sluiten op de mogelijkheden en wensen van scholen, zullen deze van meet af aan bij de voorbereiding en uitvoering van het project betrokken worden.

Doelgroepen

Alle deelnemers aan het project; studenten, beginnende docenten, bijscholers, zij-instromers, opleiders, begeleiders en schoolleiders.

Doelstellingen

- Digitale uitlevering van content
- Communicatie
- Collaborative learning
- Begeleiding op afstand

Product

Een virtuele leer- en werkomgeving met alle functionaliteiten die nodig zijn voor tijd- en plaatsonafhankelijk onderwijs, waaronder kennisomgeving, toetsing, begeleiding, discussie- en nieuwsgroepen en tools voor samenwerkend leren. Deze omgeving heeft drie functies: oriëntatie en selectie, scholing en opleiding, en ondersteuning. Deze zijn gebaseerd op de lijn die leraren volgen vanaf de start van hun opleiding tot het eind van hun loopbaan. De functie oriëntatie en selectie correspondeert met kennismaking met het beroep via intake. Scholing en opleiding passen bij competentieopbouw en assessment en de functie ondersteuning bij begeleiding op de werkplek. Flankerend onderzoek naar e-learning en e-teaching is in dit verband noodzakelijk, evenals vakdidactisch onderzoek.

Achtergrond en verwachte effecten

Een virtuele leer- en werkomgeving kan veel bijdragen aan de eerder genoemde oplossingsrichtingen. Ten eerste aan de bestrijding van uitval, want in een virtuele leer- en werkomgeving zijn er voorzieningen te treffen die de begeleiding optimaliseren. Daarnaast is het mogelijk in zo'n omgeving te werken aan competentieontwikkeling en assessment op maat. In die zin kan de leer- en werkomgeving ook een bijdrage leveren aan het scholings- en loopbaanbeleid van de scholen, dat met de invoering van het integraal personeelsbeleid prioriteit krijgt.

Flexibilisering en maatwerk zijn bij uitstek mogelijk in een elektronische leer- en werkomgeving. Van belang is verder dat opleidingen en scholen in de virtuele leer- en werkomgeving kennis kunnen nemen van en ervaring opdoen met de didactiek van e-learning. Naast de inhoudelijke scholing moet de omgeving een voorbeeldfunctie hebben.

Aanloofase

Inrichting van deze leer- en werkomgeving is een voorwaarde voor veel andere activiteiten, die immers tijd- en plaatsonafhankelijk aangeboden zullen worden. Anderzijds zal aan de hand van eerste bevindingen uit de overige projecten moeten worden bepaald hoe deze omgeving gebouwd zal worden. Met andere woorden: de overige projecten bepalen welke tools nodig zijn, hoe de inhoud gestructureerd dienen te worden en hoe de omgeving gebruikt kan worden. Daarvoor is een antwoord nodig op onder meer de volgende vragen.

- Welke scholen willen in een dergelijk pilotproject participeren en hoeveel scholen zijn wenselijk c.q. mogelijk?
- Welke begeleidingsvormen op school zijn nodig in het kader van het pilotproject en op welke wijze worden begeleiders op school op hun taken voorbereid?
- Welke ondersteuningvormen vanuit het opleidingsinstituut, zowel van de gebruikers als van begeleiders op school, zijn wenselijk en met welke intensiteit?
- Hoe intensief is de benodigde communicatie tussen een begeleider op school en een begeleider op het opleidingsinstituut?
- Welke opzet is gewenst voor een elektronische werkwijzer en het elektronisch portfolio die een centrale rol zullen spelen in de begeleidingssystematiek?
- Welke communicatievormen zijn mogelijk en/of gewenst voor de communicatie van gebruikers met 'lotgenoten'; hoeveel gebruikers kunnen er in één begeleidingsgroep zitten; hoe ligt de gewenste/nagestreefde verhouding tussen elektronisch contact en face to face contact?
- Hoe vinden ingangstoetsing, voortgangstoetsing en eindtoetsing plaats?
- Welke theoretische inhoud is in het eerste jaar van de pilot elektronisch toegankelijk en welke zullen nog op andere wijze aangeboden moeten worden?

Deze vragen krijgen dan ook prioriteit in de aanloofase van de betreffende projecten, opdat de antwoorden geoperationaliseerd worden voor de leer- en werkomgeving. De bevindingen leiden tot een aantal kleinere pilotprojecten voor een beperkte doelgroep, bijvoorbeeld voor één sector. Deze projecten richten zich onder meer op:

- procedures en inhoud van intake(assessment) en voortgangstoetsing c.q. assessment (de eindbeoordeling zal in het tweede projectjaar aan bod moeten komen);
- de wijze waarop een persoonlijk opleidingsplan van de docent in opleiding tot stand komt;
- een in een werkwijzer geëxpliciteerde opleidingssystematiek, waarin het verwerven van de diverse beroeps- en vakcompetenties optimaal op elkaar zijn afgestemd;
- inhoud en werkwijzen met betrekking tot het persoonlijk elektronisch portfolio;
- de verhouding tussen afstandsactiviteiten en face to face contacten (onder meer ook binnen de gegeven randvoorwaarden);

- de eisen die aan de school en interne begeleiders gesteld moeten worden om de deelnemer een adequate leeromgeving te kunnen bieden;
- mogelijke ondersteuningsactiviteiten voor scholen en interne begeleiders om aan de hierboven genoemde eisen te kunnen voldoen;
- de rol- en taakverdeling tussen de school en het opleidingsinstituut in de begeleiding van de op te leiden docent (inclusief bijbehorende procedures);
- een scenario voor het uitwisselen van ervaringen (in het bijzonder elektronisch) tussen verschillende deelnemers ('lotgenoten');
- een gedetailleerd projectplan voor het tweede projectjaar, gericht op verdere uitwerking van de virtuele begeleidingssystematiek.

Mogelijk kan voor de inrichting van de virtuele leer- en werkomgeving de elektronische leeromgeving Studienet van de Open Universiteit gebruikt worden, al dan niet in aangepaste en/of 'gelinkte' vorm. Een voordeel daarvan is dat de infrastructuur voor een belangrijk deel reeds voorhanden is en dat we daardoor relatief snel producten in de leer- en werkomgeving kunnen implementeren. Maar ook dan moet een aantal functionaliteiten aangepast en opnieuw ontwikkeld worden.

Na een voorbereidingsfase wordt een definitief ontwerp van de leer- en werkomgeving gemaakt en wordt gestart met de bouw en inrichting ervan.

Samenwerking

De ontwikkeling en uitvoering vindt plaats in samenwerking met de lerarenopleidingen.

Organisatie

In een werkgroep met vertegenwoordigers van een aantal lerarenopleidingen en begeleiders uit scholen zal worden vastgesteld aan welke specifieke eisen de omgeving moet voldoen. De pilots zullen worden uitgevoerd met een beperkt aantal lerarenopleidingen en scholen. Na de pilotfase kan de operationele samenwerking worden uitgebreid tot alle lerarenopleidingen die wensen deel te nemen.

Bijlage 3 Projecten voor scholing en opleiding in de virtuele leer- en werk-omgeving

Project 2.1 Kennisbank schoolvakken voortgezet onderwijs, te beginnen met de kleine vakken

Doelgroepen

Studenten van initiële opleidingen, zij-instromers, leraren die additionele bekwaamheden wensen te verwerven.

Doelstellingen

- Vaststellen van de vakgerichte eindtermen eerste- en tweedegraadslerarenopleidingen
- Vastleggen van de disciplinaire kennis van de schoolvakken in de vorm van afstandsonderwijs (bij voorkeur digitaal).
- Aanbod voor de verwerving van de vakinhoudelijke kennis en competenties.
- Toetsing van het beheersingsniveau (intake-, voortgang- en eindassessments).
- Behoud van het vakinhoudelijk aanbod in de kleine vakken.
- Vergroting van de inzetbaarheid van zittende docenten.
- Behoud van praktijkkennis.

Producten

- Gedigitaliseerde content in de vorm van kleine eenheden.
- Procedures voor assessment (intake- voortgang- en eindtoetsen).

Achtergrond en verwachte effecten

Voor de tweedegraadslerarenopleidingen wordt het steeds moeilijker het totale vakkenaanbod in de lucht te houden. Tijd- en plaatsonafhankelijk onderwijs kan hierbij uitkomst bieden. Er is bij de opleidingen behoefte aan gedigitaliseerde content, bestaande uit vakinhouden en praktijkkennis die relevant zijn voor de toekomst en die door de opleidingen gezamenlijk zijn vastgesteld (Educatief partnerschap, project Kennisbasis). De verantwoordelijkheid voor verwerving van de benodigde vakinhoudelijke kennis ligt meer en meer bij studenten, zij-instromers of docenten. De kennisbank is een geschikt instrument voor het integrale personeelsbeleid van scholen. Voor verruiming van bekwaamheden kan onderwijsmateriaal van de lerarenopleidingen en van de Open Universiteit worden ingezet. Bij dit project moet er goede afstemming zijn met het project Digitale voortgangstoetsen van de Digitale Universiteit. Op dit moment worden daarin toetsen ontwikkeld voor drie vakken, maar in de nabije toekomst wordt dit aantal uitgebreid tot alle schoolvakken in het tweedegraadsgebied van het voortgezet onderwijs.

Voor het ontwerp van deze kennisbank kan gebruik gemaakt worden van de ervaringen die de Open Universiteit samen met partners heeft opgedaan met de ontwikkeling van het zogenoemde LOKweb. Dit is een eenvoudig web, waarop docenten van verschillende instellingen onderwijstaken plaatsen en die van elkaar kunnen gebruiken. Op grond van de ervaringen met dit web is het belangrijk om in dit project allereerst:

- een goede analyse te maken van wat wenselijk is, en hoe dat inpasbaar is in de toekomstige opleidingen;
- te starten met enkele vakken, bijvoorbeeld twee of drie, om ervaring op te doen en te ontdekken wat kan en wat niet kan;
- te zorgen voor grote betrokkenheid en commitment van de personen die de kennisbank moeten ontwikkelen en gebruiken;
- na te gaan wat de mogelijke risico's en negatieve effecten van invoering kunnen zijn.

Met het oog op de toekomst is het goed zich te realiseren dat de aard van de opleiding zal veranderen. Mede daarom is het van belang na enige tijd in dit project activiteiten te ontplooiën die gericht zijn op innovatie van de lerarenopleiding. Hiertoe zullen scholingsactiviteiten voor managers en medewerkers worden ondernomen.

Samenwerking

Dit is een gezamenlijk project van de tweedegraadslerarenopleidingen en de Open Universiteit. Bij uitbreiding van de inhoud zullen ook de eerstegraadsopleidingen in het project betrokken worden.

Dit project sluit aan op een initiatief van Educatief partnerschap, namelijk het project Kennisbasis, dat beoogt vakinhouden, praktijkkennis en verwerving van competenties te integreren. Daarnaast zal waar mogelijk gebruik gemaakt worden van de resultaten van het project Digitale voortgangstoetsen (Digitale Universiteit). Naar verwachting zullen de gezamenlijke tweedegraadslerarenopleidingen substantieel investeren in een collectieve, bovenregionale voorziening voor de vakinhouden.

Organisatie

Dit is een van de meest omvangrijke projecten uit het plan. Omdat het op termijn in principe alle opleidingen en bovendien alle vakken betreft, is de organisatie nogal complex. Voorop staat dat goede samenwerking en communicatie tussen de lerarenopleidingen onderling gegarandeerd moeten zijn. Het project vraagt dan ook om een projectgroep waarin alle betrokken opleidingen vertegenwoordigd zijn. Bovendien zal er per vak een gebiedsdeskundige moeten zijn. De lerarenopleidingen zijn in eerste instantie zelf verantwoordelijk voor de inhoud en zullen deze in belangrijke mate zelf aanleveren. In samenwerking met de Open Universiteit zal het materiaal gedidactiseerd worden.

De leider van het project Digitale voortgangstoetsen zal gevraagd worden voor de projectgroep. Omwille van de continuïteit verdient het aanbeveling hier ook één of meer deelnemers van het project Kennisbasis van Educatief partnerschap in op te nemen.

Het project begint met een pilot in een of twee van de kleine vakken in het tweedegraadsgebied. Daarna kan het worden uitgebreid met de andere vakken, het eerstegraadsgebied en vakken van het beroepsonderwijs en de volwasseneneducatie. Bovendien kan uitbreiding plaatsvinden met niet-disciplinegebonden kennis, bijvoorbeeld over onderwijsleerpsychologie, algemene onderwijskunde, leerlingbegeleiding en jeugdkunde. Het project Onderkennen en diagnosticeren van leerproblemen (2.4) kan dan op termijn in de kennisbank worden ingebed.

Project 2.2 Didactiek van e-learning en e-teaching

Doelgroep

Lerarenopleiders en (aankomende) docenten en ict-coördinatoren van scholen. Op de lange termijn ook andere doelgroepen.

Doelstelling

Ict-vaardigheden verwerven, didactische scenario's voor elektronische leeromgevingen leren gebruiken en bijbehorende begeleidingscompetenties verwerven.

Producten

Cursus en vaardigheidstraining in een elektronische leeromgeving inclusief het studiemateriaal, taken en opdrachten. Er zijn twee onderdelen:

- een deel dat cursisten vertrouwd maakt met de verschillende functionaliteiten die elektronische leeromgevingen bieden en de achtergrond ervan;
- een deel dat bestaat uit het leren werken met didactische scenario's en het oefenen van begeleidingsvaardigheden. Het leerproces is zo ingericht dat het gebruik van ict bij het eigen leren tegelijk als voorbeeld kan dienen voor de inzet van ict in het onderwijs aan leerlingen.

Voor de verwezenlijking van deze producten vormt flankerend onderzoek naar de didactiek van e-learning en e-teaching een randvoorwaarde. De cursus past in de voorbereiding van een professionaliseringstraject dat het Algemeen Directeurenoverleg Educatieve Faculteiten verzorgt in samenwerking met Interstudie.

Achtergrond en verwachte effecten

Mensen die zich voorbereiden op uitoefening van het leraarsberoep of op dit moment al voor de klas staan, zullen steeds vaker met de functies van ict te maken krijgen. Ook leerlingen moeten steeds meer met ict werken. Bovendien wordt op afstand begeleid met behulp van een elektronische leeromgeving in toenemende mate een interessant alternatief bij pogingen het onderwijs te flexibiliseren en anders te organiseren. Een elektronische leeromgeving betekent evenwel dat begeleiders en studenten nieuwe posities krijgen en dat er aan hen andere eisen worden gesteld. Dit vraagt van opleiders en onderwijsgeevenden nieuwe didactische inzichten en vaardigheden. Afhankelijk van leerdoel en leerbehoefte zijn ook in een elektronische leeromgeving verschillende didactische scenario's mogelijk.

Van verschillende kanten, bijvoorbeeld van lerarenopleidingen en onderwijsorganisaties, komt naar voren dat er behoefte is aan scholing over e-learning en e-teaching. De lerarenopleidingen zijn als voorbereiding op een professionaliseringstraject bezig met een audit naar kennis en gebruik van ict en e-learning. Op termijn kan dit leiden tot andere vormen van

organisatie en inrichting van lerarenopleidingen. Dit project sluit aan op de resultaten van de genoemde audit.

De elektronische oefenomgeving is voor de docenten allereerst een leeromgeving waarin zij de noodzakelijke ict-vaardigheden en didactische inzichten en vaardigheden verwerven. Tegelijk is deze virtuele omgeving het concrete materiaal waarmee docenten oefenen. Daarbij zijn 'peerfeedback' en 'expertfeedback' belangrijke hulpmiddelen. Onderwijsgevend leren op deze manier hoe zij een elektronische leeromgeving kunnen gebruiken bij nieuwe vormen van competentiegericht leren, casusgebonden leren en duale leertrajecten.

Samenwerking

Het project wordt uitgevoerd in samenwerking met vertegenwoordigers van een aantal lerarenopleidingen en van voorhoedescholen.

Organisatie

De projectleiding is in handen van een onderwijskundige van de Open Universiteit. Daarnaast bestaat het projectteam uit lerarenopleiders, en uit medewerkers van de Open Universiteit.

Project 2.3 Introductiecursus voor aankomende schooldirecteuren primair onderwijs

Doelgroep

Mensen met werkervaring die van buiten het onderwijs komen, en via een toelatingsassessment geschikt zijn bevonden om na bijscholing directeur van een basisschool te worden.

Doelstelling

Verschaffen van noodzakelijke kennis van, en inzicht in de dagelijkse taakuitoefening van een schooldirecteur.

Product

Een bundeling van vijf casussen uit de dagelijkse praktijk van een schooldirecteur, met verbindende tekst over achtergronden. De cursus behandelt in ieder geval de volgende onderwerpen: het onderwijsbestel, technisch-administratieve zaken (begroting, formatieplan en formatierekening), kwaliteitszorg, integraal schooltoezicht, contacten, zorgverbreding, lesmateriaal en begeleidingsvormen. Studietaken en opdrachten, gericht op de casussen, vormen de kern van de cursus. Die zal verder voorzien zijn van zelftoetsen en een eindtoets.

Achtergrond en verwachte effecten

De minister wil het tekort aan leidinggevenden in het primair onderwijs ook bestrijden door mensen met managementervaring van buiten het onderwijs aan te trekken als schooldirecteur. Zij hebben daarom een aangepaste cursus nodig. Het zal daarbij in de eerste plaats gaan om praktijkkennis en praktijkinzichten. Aangezien de bekendheid met het onderwijs per persoon zal verschillen, is een traject nodig dat voldoende differentiatiemogelijkheden biedt. Een andere eis is dat de cursus zoveel mogelijk zelfstandig kan worden gedaan. Het leermateriaal zal daarop berekend moeten zijn. De meeste geëigende vorm is daarom leren aan de hand van enkele goed gekozen casussen die representatief zijn voor de dagelijkse praktijk. Alle benodigde taken, kennis en inzichten zullen in praktijkvoorbeelden aan bod moeten komen. Diverse hogescholen bieden al een managementopleiding aan voor schooldirecteuren. Dit project zal daarop aansluiten.

Samenwerking en organisatie

Partners in het project worden hogescholen die reeds een aanbod hebben. Er zal samenwerking worden gezocht met de binnenkort te benoemen Amsterdamse directeur Zij-instroom directeuren primair onderwijs. De manier waarop zij meewerken zal bij de start van het project worden geregeld en vastgelegd. De procesregie ligt primair bij de Open Universiteit, die verder expertise levert voor het gebruik van ict, c.q. e-learning. Er komt een klein projectteam dat samenwerkt met externe aanbieders.

Project 2.4 Onderkennen en diagnosticeren van leerproblemen en leermoeilijkheden

Doelgroep

Docenten primair onderwijs die zich verder willen specialiseren in een aspect van de zorgverbreding.

Doelstelling

Leren onderkennen en diagnosticeren van leerproblemen en leermoeilijkheden.

De leerdoelen zijn:

- leren beheersen van processen en methoden in het maken van een diagnose;
- een behandelingsplan opstellen en systematische verantwoording in een rapportage.

Het gaat erom de bekwaamheid en inzetbaarheid in een flexibel, duaal traject uit te breiden 'in de diepte' (niet-vakgebonden specialisme).

Product

Multimediaal programma op cd. In voorbereiding is een programma leerdiagnostiek, dat bestaat uit het leren toepassen van kennis en inzichten in een diagnostische praktijk. Dit gebeurt het meest indringend in een stage bij een hulpverleningsinstelling waar diagnose een onderdeel is van de beroepspraktijk. Het programma simuleert de gang van zaken in een hulpverleningsinstelling en een schoolbegeleidingsdienst. Studenten beschikken - virtueel - over een eigen werkkamer met een computer, postvak, archiefkast, bureau met aantekeningenboek en een telefoon. Zo leren zij in de praktijk wat het is om door middel van gesprekken een hulpvraag te exploreren, een probleem te formuleren, te diagnosticeren, een behandelingsplan op te stellen en uit te voeren. Het multimediale programma op cd beoogt zo'n cyclus te simuleren. Het kan dan ook dienen als vervanging van een practicum, (deels) van een stage of hierop voorbereiden.

Methodisch bestaat het programma uit een aantal onderscheiden stappen die elk een of meer leertaken bevatten. De student moet deze leertaken uitvoeren en de resultaten moeten voldoen aan de criteria die daarvoor gelden.

Achtergrond en verwachte effecten

Sinds een aantal jaren wordt in de diagnostische praktijk steeds meer te werk te gegaan volgens het hypothesetoetsende model. Het programma sluit hierbij aan en laat studenten door middel van leertaken kennismaken met de diagnostische praktijk. De verschillende vaardigheden die hiervoor nodig zijn, oefenen zij op systematische wijze.

Het programma veronderstelt dat studenten basiskennis hebben van methodologie, testleer, ontwikkelingspsychologie en cognitieve psychologie. Bovendien is het wenselijk, maar niet strikt noodzakelijk, dat zij enigszins geoefend zijn in gespreksvaardigheden. Deze eisen maken het programma in de huidige vorm ongeschikt voor afgestudeerde hbo'ers. Teneinde het

voor hen bruikbaar te maken is aanpassing noodzakelijk. Dit kan door de casussen en de diagnostische cyclus sterk te vereenvoudigen.

Samenwerking en organisatie

De Open Universiteit voert dit project uit. Verder wordt een beperkte begeleidingsgroep geformeerd, bestaande uit vertegenwoordigers van de opleidingen; in eerste instantie vooral van de pabo's.

Project 2.5 Digitalisering post-hbo-trajecten

Doelgroep

Teams en leerkrachten in het primair onderwijs die werken in een onderwijskansenschool of dit willen gaan doen; in het bijzonder teams en leerkrachten die door de tijd- en plaatsgebondenheid van huidige post-hbo-trajecten nauwelijks kans hebben zich verder te professionaliseren.

Groepen en individuele leerkrachten moeten de trajecten gedifferentieerd kunnen volgen.

Doelstellingen

- Aanpassing van een of meerdere post-hbo-trajecten.
- Verbetering van de aansluiting tussen vraag en aanbod door gebruik van afstandsonderwijs, digitalisering van cursusonderdelen en voorbeelden van 'good practice'.

Product

Een voor vijftig procent gedigitaliseerde versie van het bestaande cursusmateriaal. Dit betreft de theoretische onderwerpen en de meer op 'good practice' gerichte voorbeelden.

Het gaat hier om een pilot met een aangepaste aanpak van de bestaande cursus Leerkracht in onderwijskansenscholen. Deze aanpak is mogelijk van toepassing op meer post-hbo-trajecten.

Achtergrond en verwachte effecten

Door het groeiende tekort aan leraren en ander personeel neemt de werkdruk dusdanig toe dat er weinig tijd is voor het volgen van postinitieel onderwijs, dat veelal cursorisch en gebonden aan tijd en plaats. Dit veroorzaakt beperkte deelname aan een goed aanbod, onderuitputting van rijkssubsidies en achterstand in voortgezette professionalisering van leerkrachten. Er is immers nauwelijks of geen vervanging voor leraren die een cursus willen volgen onder schooltijd, en na schooltijd 'vechten' andere prioriteiten om de aandacht. De inzet van pabo-studenten als 'vervangers' is kwantitatief slechts een beperkte oplossing.

Verbetering van de afstemming tussen aanbod en de vraag van scholen en leerkrachten is wenselijk. De inzet van tijd- en plaatsafhankelijk afstandsonderwijs kan het aanbod toegankelijker maken voor een grotere doelgroep. Een belangrijk voordeel hiervan is dat leerkrachten kunnen werken aan hun professionalisering, terwijl ze voor de school maximaal inzetbaar blijven.

De startsituatie van deze pilot is een kant-en-klaar cursuspakket voor de doelgroep (dat in overleg kan worden aangepast aan de behoefte), afspraken over deelname, voorscholing en beperkte uitvoering in enkele gemeenten.

Samenwerking

De Open Universiteit Nederland werkt in dit project samen met de Landelijke Stuurgroep Onderwijskansen en het Landelijk overleg lerarenopleidingen primair onderwijs.

Organisatie

De Landelijke Stuurgroep Onderwijskansen en zijn projectleiding zijn een uitstekend uitgangspunt voor een goede bezetting van de projectorganisatie. Aan deze stuurgroep nemen het ministerie van OCenW (opdrachtgever) deel, de landelijk coördinator onderwijskansen van Procesmanagement Primair Onderwijs, de landelijke organisaties Expertisecentrum allochtonen Hoger Onderwijs en Forum (instituut voor multiculturele ontwikkeling) en vertegenwoordigers van onderwijskansenscholen. Genoemde stuurgroep kan voor dit project een klankbordgroep zijn.

De stuurgroepvoorzitter kan in dit project als projectleider fungeren. Het projectteam kan worden samengesteld in overleg met de Open Universiteit, en bestaan uit experts in onderwijskansen en experts in digitale technieken.

Om tot een wenselijke aanpassing te komen van genoemd cursusmateriaal, zijn de volgende stappen nodig:

- inventarisatie van wensen;
- inventarisatie van mogelijkheden van de Open Universiteit;
- organisatie van een miniconferentie over vraag en aanbod;
- matching op papier van vraag en aanbod;
- productie digitale onderdelen;
- try out in pilots;
- evaluatie, eventueel verbreding, toepassing.

Project 2.6 Telepabo voor zij-instromers in de opleiding

Doelgroep

Mensen die op basis van een assessment tot de opleiding zijn toegelaten en op grond van persoonlijke omstandigheden de opleiding deels elektronisch willen volgen. Om de kwaliteit te bewaken, zullen aan deze doelgroep in het intake-assessment specifieke eisen worden gesteld.

Doelstelling

De Telepabo van Hogeschool Inholland toegankelijk maken voor zij-instromers in de opleiding.

Product

Telepabo voor zij-instromers in de opleiding.

Achtergrond en verwachte effecten

De voormalige Ichthus Hogeschool (nu Hogeschool Inholland) heeft een zogenoemde Telepabo ontwikkeld, waar studenten (onderdelen van) de opleiding via internet kunnen volgen. Inmiddels ressorteert dit project onder de Digitale Universiteit. Nagegaan moet worden in hoeverre de opgedane ervaringen aan het totale paboveld beschikbaar gesteld kunnen worden en in hoeverre het kan bijdragen aan flexibilisering van trajecten voor zij-instromers in het beroep.

Samenwerking

Voor dit project ligt het voortouw bij de Digitale Universiteit, die immers verantwoordelijk is voor de disseminatie van haar producten. De expertise voor dit project bevindt zich bij de Hogeschool Inholland. Het ligt voor de hand daar de projectleiding te situeren. De Open Universiteit kan een bijdrage leveren aan de ontwikkeling van nieuwe materialen en aan de digitalisering en didactisering van bestaande materialen.

Organisatie

De projectleiding berust bij de Digitale Universiteit of bij de Hogeschool Inholland. Daarnaast zal inhoudelijke expertise van de pabo's worden ingezet en expertise van de Open Universiteit.

Project 2.7 Voorbereiding bachelors op leraarsberoep

Doelgroep

Studenten in wetenschappelijke bacheloropleidingen van de Open Universiteit Nederland.

Doelstelling

Bachelorstudenten in het wetenschappelijk onderwijs voorbereiden op het leraarsberoep.

Er zijn raakvlakken met drie projecten, namelijk Kennisbank schoolvakken (2.1), Didactiek van e-learning en e-teaching (2.2) en Introductiecursus voor aankomende schooldirecteuren primair onderwijs (2.3).

Product

Een traject in de bachelorfase dat samen met een postacademisch professionaliseringstraject recht geeft op een bekwaamheid die gelijk staat aan de huidige tweedegraadsbevoegdheid.

De omvang van het programma in de bacheloropleiding van de Open Universiteit is nog nader vast te stellen. In elk geval kan deze de omvang van de vrije ruimte niet te boven gaan. Dit betekent dat het traject maximaal zeshonderd uren studiebelasting mag bedragen.

Een precieze opsomming van de inhoud is nog niet te geven. Waar mogelijk wordt gebruik gemaakt van bestaande materialen en/of bestaande initiatieven. Het ligt voor de hand gebruik te maken van inhoud zoals aanwezig bij de tweedegraads- (hbo) en eerstegraads-lerarenopleidingen (hbo en ulo). Dit kan desgewenst aangevuld worden met materiaal van de Open Universiteit. Gedacht kan worden aan de vakdidactiek van het corresponderende schoolvak, onderwijskunde en algemene didactiek gericht op het beroep van leraar. Daar waar de inhoud bestaat uit schriftelijk materiaal kan gedacht worden aan een elektronisch werkboek, onder meer met studietaken, opgaven en terugkoppelingen. Daarnaast worden, met behulp van ict, mogelijkheden voor samenwerkend leren aangeboden.

Het idee voor deze bachelor is ook van toepassing op hbo-bachelors.

Achtergrond en verwachte effecten

Sinds enige tijd bestaan in de VSNU ideeën om studenten van een wetenschappelijke bacheloropleiding een studietraject te laten volgen dat, aangevuld met een postacademisch beroepsvormend traject, recht geeft op een bekwaamheid die gelijk staat aan de huidige tweedegraadsbevoegdheid. Voor studenten van de Open Universiteit kan dit een interessant beroepsperspectief zijn.

Samenwerking

Van belang is een adequate afstemming met het tweedegraadsveld (hbo), zodat de daar aanwezige expertise volop benut wordt. Het is ook van belang omdat er dan optimale afstemming ontstaat met de na de bacheloropleiding te volgen praktijkcomponent. Daarom wil de Open Universiteit in samenwerking met één of meer universitaire en één of meer tweedegraadslerarenopleidingen dit aanbod ontwikkelen en vervolgens in de eigen instelling implementeren en exploiteren.

Indien voor een dergelijk programma ook bij andere universiteiten belangstelling bestaat, kan een product op maat gemaakt worden in samenwerking met de betreffende universitaire lerarenopleiding en tweedegraadslerarenopleiding.

Organisatie

De projectleiding berust bij de Open Universiteit. Deze is immers verantwoordelijk voor het onderwijs aan haar studenten. De Open Universiteit zal zich in dit project verstaan met enkele partners uit de tweedegraadsopleidingen en de universitaire lerarenopleidingen.

Bijlage 4 Projecten voor ondersteuning in de virtuele leer- en werkomgeving

Project 3.1 Analysemodel voor de school als leer- en opleidingsplaats

Doelgroepen

Schoolleiders en schoolpraktijkbegeleiders.

Doelstelling

Een analysemodel voor de school als leer- en opleidingsplaats voor (aanstaande) medewerkers. Dit model wordt voor alle scholen toegankelijk en bruikbaar gemaakt via internet. Het model zal ook toegespitst zijn op scholen waarvan aanstaande docenten mede in een elektronische leeromgeving worden opgeleid.

Product

Een analyse-instrument waarmee scholen kunnen inventariseren in hoeverre zij voldoen aan kwaliteitscriteria van een school als leer- en opleidingsplaats voor docenten.

Achtergrond en verwachte effecten

Momenteel is een analysemodel in ontwikkeling in het project Keurmerk van opleidings-scholen van het Samenwerkingsorgaan Beroepskwaliteit Leraren. Scholen die substantieel bijdragen aan de opleiding van docenten, bijvoorbeeld zij-instromers, moeten aan bepaalde kwaliteitscriteria voldoen. Het analysemodel heeft tot doel de kwaliteit van de school als leer- en opleidingsplaats voor docenten in kaart te brengen en scholen te stimuleren deze te verbeteren. Als de zij-instromers mede op afstand worden begeleid, dan stelt dat nog scherpere eisen aan de leeromgeving op school en moet bij voorkeur aan aanvullende voorwaarden zijn voldaan.

Het analysemodel bestaat uit een matrix waarin voor een serie kwaliteitsindicatoren, verdeeld over diverse domeinen, kenmerkende situaties zijn beschreven. Per kwaliteitsindicator zijn steeds een of meerdere sets van drie kenmerkende situaties naast elkaar gezet, die opklimmen in graad van schoolontwikkeling. Voor het karakteriseren van de ontwikkelingsstadia wordt gebruikgemaakt van het INK-model voor kwaliteitsborging. Het model bevat ook een werkwijzer met suggesties voor het verwerken van de uitkomsten van de analyses; interpretatie van de uitkomsten en conclusies voor gewenste verbeteracties. In dit project worden aan het huidige analysekader indicatoren toegevoegd die betrekking hebben op werken in een elektronische werkomgeving. Aanzetten zijn ook te vinden bij Fontys Hogescholen en bij de pabo's van de educatieve federatie Interactum. Zij werken samen met de KPC Groep in het werkverband SKIF aan concretisering van het curriculum vanuit documenten voor eindtermen, professionele competenties, startbekwaamheden en inhouden, en vooral vanuit de Kwaliteitskaders I en II en het gemeenschappelijk curriculumkader.

Samenwerking en organisatie

Partners in dit project zijn het Interfacultair centrum voor lerarenopleiding, onderwijsontwikkeling en nascholing (Universiteit Leiden), het Samenwerkingsorgaan Beroepskwaliteit Leraren, Fontys Hogescholen en de Open Universiteit.

Project 3.2 Begeleiden van nieuwe en beginnende docenten op en om de werkplek

Doelgroepen

Zij-instromers in het beroep, beginnende docenten en leraren in opleiding.

Het project kan in principe in elke onderwijssector worden uitgevoerd. Vanwege de urgentie van de problematiek starten we met het primair onderwijs.

Doelstellingen

- Tegengaan van voortijdige uitstroom bij beginnende docenten.
- Ondersteuning bieden bij dagelijkse praktijkproblemen.
- Gelegenheid creëren voor onderlinge ervaringsuitwisseling.
- Help-on-demand bieden.

Producten

Elektronische discussiegroep voor collega's (peerdiscussies)

Er wordt een elektronische discussiegroep voor beginnende docenten geopend, op de website van de Open Universiteit of op of Kennisnet, waar gebruikers onderling ervaringen kunnen uitwisselen. Deze ondersteuning is een aanvulling op de reguliere begeleiding van beginnende docenten door de opleiding en de school. Het heeft de voorkeur dat de deelnemers aan de discussiegroep in een vroeg stadium met elkaar kennismaken op een bijeenkomst in de eigen regio.

Helpdesk

Op de website van de Open Universiteit of op Kennisnet wordt een centrale, elektronische helpdesk geopend voor praktische vragen en problemen. De vragen worden dagelijks verwerkt, eventueel doorgeleid naar experts en zo snel mogelijk elektronisch beantwoord. In eerste instantie wordt de helpdesk gevuld met beschikbare vragen uit de praktijk van begeleiders. Twee avonden per week is een ervaren docent beschikbaar die direct telefonisch geraadpleegd kan worden.

FAQ

Er wordt tevens een centrale vraagbaak (FAQ) beschikbaar gesteld met veelvoorkomende praktische vragen en problemen van beginnende leraren. Deze vraagbaak wordt voortdurend geactualiseerd en aangevuld. Daarnaast moeten ook relevante onderdelen worden opgenomen, die in de discussiegroep en bij de helpdesk binnenkomen, om een zo groot mogelijke verspreiding van informatie en ervaringen te bewerkstelligen.

Uitwisselingssessies in de regio

Het betreft hier het creëren van contactbijeenkomsten verspreid door het land. Er worden in principe verschillende bijeenkomsten per onderwijsniveau georganiseerd. Een ervaren

lerarenbegeleider/instituutsbegeleider begeleidt en organiseert deze bijeenkomsten en de inbreng van de deelnemende docenten staat centraal.

De bijeenkomsten worden herhaalde malen per jaar aangeboden en kunnen georganiseerd worden in de studiecetra van de Open Universiteit en op opleidingslocaties, die vooral 's avonds en zaterdags geopend (moeten) zijn. De regiobijeenkomsten worden landelijk gecoördineerd en georganiseerd, de uitvoering gebeurt regionaal.

Er wordt aansluiting gezocht bij bestaand materiaal, bijvoorbeeld van het New Teachers' Program in de Verenigde Staten en de Groep beginnend onderwijspersoneel van de Algemene Onderwijsbond.

Voor de voorbereiding van dit project wordt in oktober 2002 een conferentie belegd met alle coördinatoren zij-instroom van de pabo's.

Samenwerking

De partners in dit project zijn de (opleidings)school, de lerarenopleiding en de Open Universiteit. In dit project kan een rol weggelegd zijn voor 'the Learning Experience' van de Open Universiteit.

Achtergrond en verwachte effecten

Verbetering van begeleiding en coaching (deels op afstand) van beginnende leerkrachten én zij-instromers in het beroep, is een zéér belangrijke activiteit die op korte termijn een forse bijdrage kan leveren aan bestrijding van het lerarentekort. In de praktijk blijkt het voor beginnende docenten binnen alle onderwijsniveaus en -typen tegen te vallen zich een goede en stabiele positie te verwerven tijdens de inwerkperiode. Dit geldt zeker voor het primair onderwijs. Uit recent verschenen nota's van het ministerie en publicaties van de Inspectie voor het Onderwijs blijkt immers dat ongeveer tien procent van de beginnende leerkrachten in het eerste jaar van de beroepsuitoefening stopt. De pabo's leveren jaarlijks ongeveer 6.500 studenten af. Vermindering van de uitval met enige procentpunten heeft een groter resultaat dan de huidige verhoogde instroom via de zij-instroom.

De begeleiding door de lerarenopleiding en de ondersteuning van een daarvoor aangewezen collega binnen de school, blijken regelmatig te beperkt om in de aanvangfase te voorzien in antwoorden op alle vragen en de opvang van onzekerheden en onduidelijkheden. Volgens de Inspectie voor het Onderwijs is de professionele begeleiding van leraren en ander onderwijspersoneel in opleiding en van beginnend onderwijspersoneel vatbaar voor verbetering.

Organisatie

Het projectteam bestaat uit een projectleider, opleiders, inhoudsdeskundigen, onderwijskundigen en onderwijstechnologen die de discussiegroepen modereren en coördineren, de helpdesk verzorgen en de opzet en onderhoud van de FAQ voor hun rekening nemen. Tevens wordt voor de uitwisselingssessies gebruikgemaakt van externe ondersteuning: begeleiders van de school en opleiders van de lerarenopleiding.

Project 3.3 Digitale cursus voor schoolinterne begeleiders

Doelgroep

Ervaren docenten die vanuit de eigen school een substantiële bijdrage leveren aan de opleiding van docenten en vooral belast zijn met de praktijkbegeleiding van (toekomstige) docenten die als werknemer verbonden zijn aan een school voor voortgezet onderwijs. Op termijn uitbreiding naar het primair onderwijs.

Doelstelling

Schoolinterne begeleiders/coaches (hierna te noemen begeleiders op school) voorzien van de kennis en vaardigheden die zij nodig hebben bij de opleiding van 'onbevoegde' docenten die 'on the job' hun opleiding volgen, bijvoorbeeld zij-instromers in het beroep.

Product

Een webgebaseerde cursus.

Achtergrond en verwachte effecten

De te ontwikkelen cursus Begeleider op school moet de begeleider op school ondersteunen bij het verwerven van de gewenste kennis en vaardigheden. De cursus moet bijvoorbeeld inspelen op enkele mogelijke bijzondere karakteristieken, zoals het feit dat de te begeleiden docenten in opleiding een deel van hun opleiding volgen in een elektronische leeromgeving. De cursus moet eveneens 'on the job' gevolgd worden, bij voorkeur ook weer samen met collega's.

De hoofdcomponent van de cursus is de begeleider op school ondersteunen bij het leren van de benodigde vaardigheden voor observatie, reflectie, intervisie en coaching. Voor een deel zullen hiervoor face to face bijeenkomsten nodig zijn.

De cursus moet deelnemers ook de gelegenheid bieden ervaringen uit te wisselen met hun collega's in opleiding, mede door middel van chat- en discussiebijeenkomsten via internet.

Doordat begeleiders op school hun opleiding hoofdzakelijk via een elektronische leeromgeving volgen, leren zij meteen ook wat het voor docenten in opleiding betekent om voor een belangrijk deel op afstand te worden opgeleid. De parallel kan nog verder worden doorgetrokken door van de begeleider op school in opleiding te verwachten dat deze de eigen professionele ontwikkeling als begeleider vastlegt in een elektronisch portfolio, op dezelfde wijze als dit van een docent in opleiding wordt verlangd.

Voor de ontwikkeling van de cursus kan worden uitgegaan van bestaande, reguliere cursussen die diverse opleidingsinstituten momenteel verzorgen.

Samenwerking en organisatie

Bij dit project is nadere afstemming nodig met de projecten Analysemodel voor de school als leer- en opleidingsplaats (3.1) en Begeleiden van nieuwe en beginnende docenten op en om de werkplek (3.2). Er wordt gewerkt in een kleine projectgroep.

Project 3.4 Casusbank les- en klassensituaties

Doelgroepen

Lerarenopleiders, stagebegeleiders (ontwerpers en ontwikkelaars van vaardigheidsonderwijs), zowel in het primair als het secundair onderwijs.

Doelstellingen

- Aanleg van een digitale databank met centraal verzameld, bestaand (beeld)materiaal van kenmerkende les- en klassensituaties.
- Verkorting van de tijd die nodig is voor stagebegeleiding.

Product

Databank met opnames van kenmerkende situaties in de schoolklas. De databank zal onder meer te doorzoeken zijn op type onderwijs, vak, lessituatie, klassensamenstelling, didactische kenmerken en interactievorm.

Achtergrond en verwachte effecten

In de loop der jaren zijn op uiteenlopende plekken en voor verschillende doeleinden reeds vele opnames van klassensituaties gemaakt. Denk aan televisie-uitzendingen, wetenschappelijk onderzoek en trainingssessies. Veel van dit materiaal komt mogelijk in aanmerking voor hergebruik, maar overzicht en toegankelijkheid ontbreken. Dit vormt de uitgangssituatie voor het onderhavige project.

Omgaan met uiteenlopende les- en klassensituaties behoort tot de kerncompetenties van leerkrachten. De verschillende vaardigheden goed in de vingers krijgen, vereist veel praktische oefening. Doorgaans wordt dit gerealiseerd in praktijkstages. Van scholen en opleidingen vraagt dit echter veel begeleiding en supervisie. Door het lerarentekort staan zulke bijkomende taken sterk onder druk. Een casusbank les- en klassensituaties kan deze praktijk-oefening bekorten en belemmeringen in een vlotte studievoortgang voorkomen. Opleidingen prefereren in de versterking van het vaardigheidsonderwijs trainingvormen die de werkelijkheid met behulp van beeldmateriaal zo dicht mogelijk benaderen. Een bijkomend, maar niet onbelangrijk voordeel van dit project is dat het scala aan ervaringen dat de leraren in opleiding of zij-instromers op deze wijze kunnen opdoen, aanzienlijk ruimer is dan de (beperkte) ervaring die in de praktijkstage kan worden opgedaan.

Dit project moet afgestemd worden met het project Digitale cursus voor schoolinterne begeleiders van docenten in opleiding (3.3).

Samenwerking en organisatie

Er zal gewerkt worden in een klein projectteam. De projectleiding berust bij de Open Universiteit.

Bijlage 5 Project Informatiecampagne zij-instroom

Doelgroepen

Alle studenten en alumni van de Open Universiteit en degenen die in de afgelopen tien jaar informatie bij de instelling hebben aangevraagd.

Doelstellingen

- Informatie verstrekken over de mogelijkheden om als zij-instromer vanuit een bestaande baan over te stappen naar een functie als leraar.
- Verwijzen naar de instanties die verdere informatie kunnen verstrekken en instanties die de werving en selectie/assessment verzorgen.

Producten

De Open Universiteit zal documentatie sturen aan studenten en aan belangstellenden die zich de afgelopen tien jaar meldden. Naast deze documentatie komt er in het studentenblad Modulair een artikel over de bestrijding van het lerarentekort, en over de achtergrond van de nieuwe opdracht die Open Universiteit heeft gekregen van het ministerie van OCenW.

Achtergrond en verwachte effecten

In de afgelopen jaren bestond onder studenten en afgestudeerden van de Open Universiteit regelmatig vraag naar de mogelijkheid om op afstand en/of in deeltijd een bevoegdheid voor het onderwijs te behalen, in het verlengde van hun studie aan de Open Universiteit. De reguliere lerarenopleidingen boden hiertoe tot voor kort niet of nauwelijks de gelegenheid. Te verwachten valt dan ook dat met deze informatiecampagne mensen bereikt worden die geïnteresseerd zijn in een zij-instroomtraject, vooral voor het voortgezet onderwijs.

Samenwerking

Benadrukt zal worden dat de Open Universiteit zelf geen lerarenopleiding gaat starten. Informatie en verwijzing naar instanties die zich op de zij-instromers richten, staan centraal.

Organisatie

De afdeling Marketing, voorlichting en logistieke dienstverlening van de Open Universiteit zal deze informatiecampagne uitvoeren, aangestuurd door het Centrum lerarenopleiding van de Open Universiteit.

Bijlage 6 Centrum lerarenopleiding

Het Centrum lerarenopleiding van de Open Universiteit is een infrastructurele voorziening voor alle activiteiten. Dit centrum zal onder meer zorgdragen voor initiëring en coördinatie van de activiteiten, de communicatie tussen partners, afspraken met de afnemers, financiële planning en verantwoording en logistiek. Het maakt als herkenbare afdeling deel uit van de Open Universiteit.

In de loop der tijd zal dit centrum steeds meer activiteiten onder zijn hoede krijgen en geleidelijk uitgebouwd worden. Inrichting en bezetting dienen daarom zo spoedig mogelijk na goedkeuring van dit Plan van aanpak te zijn gerealiseerd. Het Centrum lerarenopleiding moet voor het eind van het jaar 2002 operationeel zijn.

Het Centrum lerarenopleiding zal in een complexe omgeving moeten werken. Complex, omdat de relatie met derden er in de regel niét een is van opdrachtgever en opdrachtnemer, maar die van partners in een ad-hocsamenwerkingsverband. Intern is in essentie hetzelfde het geval; per project wordt expertise 'ingehuurd', afkomstig uit een of meer directoraten van de Open Universiteit. Aldus is er per project sprake van aan aantal externe en interne deelnemers, waarbij het Centrum lerarenopleiding de coördinatie verzorgt (planning, aansturing en kostenbewaking) en de ondersteuning van externen.

Om in deze complexiteit verzekerd te zijn van voldoende commitment, dient in ieder geval per project met ieder van de externe partners een contract te worden afgesloten. In dat contract staan onder meer wederzijdse rechten en plichten.

Intern zullen ook per project goede afspraken vastgelegd worden, bijvoorbeeld over de exacte inzet van medewerkers en materiële lasten, en wellicht ook vastgelegd in een contract. De bureaumedewerker Planning en organisatie is hiermee belast, inclusief de onderlinge afstemming van projecten en de voortgangsbewaking.

De externe en interne samenwerking vindt plaats in een netwerkomgeving.

Bijlage 7 Analyse lerarentekort

Het tekort aan leerkrachten is een groot maatschappelijk probleem. Scholen kampen met onvervulbare vacatures en een blijvend gebrek aan personeel. De werkdruk neemt toe. Het is niet alleen moeilijk nieuw personeel aan te trekken; door de krapte op de arbeidsmarkt verlaten veel leerkrachten het onderwijs voor banen elders. Diverse rapporten maken melding van verhoogde doorstroom van leraren naar hogere en (dus) beter betaalde functies.¹

Gevolgen

Dit heeft direct en ernstige gevolgen voor het onderwijs aan leerlingen. Maar ook indirect zijn er schadelijke consequenties. Zo wordt het voor zittende leerkrachten steeds moeilijker hun kennis en vaardigheden op peil te houden en zich bij te scholen.² Noodzakelijke veranderingen en vernieuwingen ondervinden ernstige vertraging of kunnen helemaal geen doorgang vinden. De Inspectie voor het Onderwijs vreest een aanzienlijk kwaliteitsverlies van het onderwijs in de komende jaren als het tekort niet snel vermindert.³

Vacatures

In een vervolgrapportage aan de Tweede Kamer in maart 2002, stelt de minister van OCenW vast dat het aantal vacatures in het onderwijs blijft groeien. In het primair onderwijs van 4.840 naar 6.750 voltijdbanen en in het voortgezet onderwijs van ongeveer 2.900 naar 3.700 voltijdbanen. Analyses van de huidige en de te verwachten tekorten laten zien dat het lerarentekort het meest nijpend is in het primair onderwijs en het tweedegraadsgebied. Vacatures in het eerstegraadsgebied (VHO) kunnen, zij het wat vertraagd, nog in belangrijke mate worden opgevuld.

In het bevoegdheidsgebied van de pabo's zijn de tekorten ongelijk verdeeld over onderwijssoorten en regio's. Het speciaal onderwijs heeft te maken met een zeer hoog aantal onvervulbare vacatures. Verder is het zo dat het tekort zich in hoge mate concentreert in de Randstad, hoewel de tekorten elders waarschijnlijk ook snel zullen toenemen.

In het tweedegraadsgebied zijn er ook tekorten in het beroepsonderwijs, in de volwassenen-educatie (vooral vervanging) en in het voortgezet speciaal onderwijs. Voor het primair onderwijs en het tweedegraadsgebied geldt dat scholen met veel achterstandsleerlingen en scholen in het westen van ons land de grootste problemen ervaren met het werven van leerkrachten.

¹ Uit de nota Werken in Onderwijs van het ministerie van OCenW (2001) en recente publicaties van de Inspectie voor het Onderwijs blijkt bijvoorbeeld dat tien procent van de beginnende leerkrachten primair onderwijs in het eerste jaar van de beroepsuitoefening uit het onderwijs vertrekt. Na vijf jaar is dat 35 procent. Ofschoon gestreefd wordt naar een open onderwijsarbeidsmarkt zijn deze cijfers voor het primair onderwijs niet gunstig.

² Het betreft hier professionaliseringstrajecten. Voorbeelden zijn post-hbo-trajecten, bijvoorbeeld voor leraar onderwijskansen, coördinator onderbouw, reken- en CAO-coördinator.

³ Inspectie voor het Onderwijs, *Onderwijsverslag 2001*. Utrecht, 2002.

In het voortgezet onderwijs neemt het aantal onvervulde uren snel toe. Momenteel bedraagt het aantal vacatures daar ongeveer anderhalf procent van het totaal aantal fulltime leraarsbanen. Ook hier is de problematiek in de Randstad groter dan elders, in het vmbo weer groter dan in de bovenbouw van havo en vwo. De spreiding over de verschillende vakgebieden is divers. Eén en ander krijgt nog meer perspectief als men bedenkt dat in de grote steden 60 tot 75 procent van de leerlingenpopulatie van het voortgezet onderwijs bestaat uit vmbo-leerlingen.

De vooruitzichten zijn dat de tekorten ook hier over de hele linie snel zullen toenemen. Zo zijn de prognoses voor het primair onderwijs dat er 24.000 leraren nodig zijn in de jaren 2002-2006, terwijl de uitstroom van pabo's 16.000 leerkrachten bedraagt. Ten minste 8.000 leraren zullen via andere kanalen (zij-instromers, herintreders, functiedifferentiatie) moeten worden aangetrokken. In het voortgezet onderwijs en in het beroepsonderwijs en de volwassenen-educatie is er voor 2002-2006 vraag naar 25.000 nieuwe leraren, terwijl de lerarenopleidingen er naar verwachting 6.000 zullen afleveren.⁴

Niet alleen hebben de scholen te maken met personeelsgebrek, de lerarenopleidingen zien zich gesteld voor het probleem van een geringe toestroom van nieuwe studenten. Het gevolg is dat sommige opleidingen het risico lopen te klein te worden, waardoor hun voortbestaan in gevaar komt en zij met opheffing worden bedreigd.

Maatregelen

Om het tij te keren nemen overheid, opleidingen en scholen veel maatregelen. De meeste komen neer op meer differentiatie en op flexibilisering. In de nota's Maatwerk voor Morgen (1999), Maatwerk 2 (2000) en Maatwerk 3 (2001) zet de overheid beleid uiteen dat gericht is op revitalisering van het leraarsberoep. Voor de korte termijn wordt de oplossing voor het tekort vooral gezocht in het werven van zij-instromers. Dit zijn mensen met een opleiding in het hoger onderwijs, die vanuit een andere beroepsachtergrond een overstap naar het onderwijs ambiëren. Daartoe is in juli 2000 de Interimwet zij-instroom leraren primair en voortgezet onderwijs van kracht geworden. Deze wet is bedoeld voor zij-instromers in het beroep. Zij moeten een assessment ondergaan, op basis waarvan een opleidingsprogramma wordt opgesteld. Daarmee kunnen zij in twee jaar hun bevoegdheid behalen, naast een aanstelling aan een school met een omvang die in redelijke verhouding staat tot de zwaarte van het te volgen opleidingsprogramma. In het algemeen verzorgen opleidingsinstituten de opleiding in de vorm van contractonderwijs. In de praktijk kiezen scholen echter liever voor zij-instromers in de opleiding. Die worden aangesteld aan de school en daarnaast als student ingeschreven aan een lerarenopleiding. Daar krijgen ze een aantal vrijstellingen en volgen een verkort en op maat gesneden, opleidingsprogramma.

⁴ Brief van de minister van OCenW aan de Tweede Kamer over voortgang Maatwerk, 18 april 2002.

Differentiatie

De lerarenopleidingen krijgen door deze initiatieven te maken met een groeiende differentiatie in de instroom en uitstroom, omdat zij-instromers vaak geen standaardleergang volgen. Ze willen en moeten een eigen leertraject doorlopen. Daardoor zijn de lerarenopleidingen genoodzaakt tot meer differentiatie. Zij proberen de groeiende diversiteit in instroom, uitstroom en opleidingsbehoeften het hoofd te bieden door flexibilisering van hun onderwijsomgeving.

Cijfers 2001 en 2002

Uit een mondelinge toelichting van het Sectorbestuur Onderwijsarbeidsmarkt blijkt dat in 2001 2.882 personen deelnamen aan de intakegesprekken. Daarvan konden 544 kandidaten geplaatst worden; 369 in het primair onderwijs; 172 in het voortgezet onderwijs en drie in het beroepsonderwijs en volwasseneneducatie. In het aantal geplaatsten in het voortgezet onderwijs zijn (tot en met het derde kwartaal van 2001) de mensen inbegrepen die geplaatst zijn op basis van artikel 33.3 van de Wet op het voortgezet onderwijs.

Navraag bij de pabo's⁵ leert dat er momenteel ongeveer vijfhonderd zij-instromers in een of andere vorm deelnemen aan een pabo-opleiding. De combinatie van werk en studie vergt niet alleen een zware inspanning, het betekent ook dat afstandsonderwijs meer dan wenselijk is.

Het bureau Research voor Beleid heeft in opdracht van het ministerie een evaluatie uitgevoerd over het eerste jaar (2000-2001) waarin zij-instroom plaatsvond. Uit het rapport blijkt onder meer dat zij-instromers niet altijd direct inzetbaar zijn en dat sommige lerarenopleidingen de omslag naar competentiegericht onderwijs nog moeten maken. Contacten tussen de school en lerarenopleiding over scholing en begeleiding van zij-instromers zijn slecht.⁶

⁵ Informatie F. Rokebrand, voorzitter Landelijk overleg lerarenopleidingen primair onderwijs, 25 april 2002.

⁶ Lubberman, J. en T. Klein, *Zij-instroom in het beroep. Evaluatie van het eerste jaar: 2000-2001*. Leiden, Research voor Beleid, 2002, vi-vii.

Bijlage 8 Deelnemers aan voorbereidende werkconferenties

Externe werkconferenties op 19 april en 30 mei 2002

Externen

drs. P. Moerkens, programmaleider Sectorbestuur Onderwijsarbeidsmarkt

drs. A. Plug, projectleider Stichting Digitale Universiteit

ing. P. Pronk, medewerker development & research Ichtus Academie

F. Rokebrand, voorzitter Landelijk overleg lerarenopleidingen primair onderwijs

A. Schouten, manager research & development en marktgerichte taken Fontys Pabo

Eindhoven

drs. G. Slagter, voorzitter Algemeen Directeurenoverleg Educatieve Faculteiten

drs. D. van der Veen, projectmanager, portefeuillehouder ict Archimedes Leraren Opleiding

Hogeschool van Utrecht

drs. H. Verheijde, secretaris Landelijk overleg lerarenopleidingen primair onderwijs

mw. drs. E. de Vries, programmamanager Stichting Digitale Universiteit

dr. P. Vroegop, hoofd Sectie nascholing, Interfacultair centrum voor lerarenopleiding, onderwijsontwikkeling en nascholing (Universiteit Leiden)

Open Universiteit Nederland

mw. drs. M. de Bie, medewerker project Zij-instroom

prof. dr. H. van den Bosch, lid task force project Zij-instroom

mw. prof. dr. E. Boshuizen, lid task force project Zij-instroom

drs. A. Dieleman, medewerker project Zij-instroom

prof. dr. F. Mulder, lid College van bestuur, rector magnificus

drs. H. Münstermann, secretaris task force project Zij-instroom

drs. A. Resoort, medewerker project Zij-instroom

mw. drs. D. Sluijsmans, medewerker project Zij-instroom

dr. P. Stijnen, voorzitter task force project Zij-instroom

dr. H. Zwaneveld, lid task force project Zij-instroom

Interne werkconferenties op 6 maart en 22 april 2002

College van bestuur

prof. dr. ir. F. Mulder, lid College van bestuur, rector magnificus

Task force project Zij-instroom

dr. P. Stijnen, voorzitter

drs. H. Münstermann, secretaris, OU-docent, Onderwijstechnologisch expertisecentrum

Medewerkers project Zij-instroom

mw. drs. M. de Bie, onderwijstechnoloog, Onderwijstechnologisch expertisecentrum
drs. A. Dieleman, senior OU-docent, Onderwijstechnologisch expertisecentrum
drs. A. Resoort, coördinator Scholingsbureau, directoraat Scholing
mw. dr. D. Sluismans, onderwijstechnoloog, Onderwijstechnologisch expertisecentrum

Directoraat Onderwijs, faculteit Cultuurwetenschappen

dr. A. Bosch, universitair docent

Directoraat Onderwijs, faculteit Informatica

ir. E. van de Vrie, OU-docent

Directoraat Onderwijs, faculteit Managementwetenschappen

dr. S. Duindam, universitair hoofddocent
drs. A. Kampermann, OU-docent
ds. F. de Langen, universitair docent

Directoraat Onderwijs, faculteit Natuurwetenschappen

mw. drs. E. Jans, onderwijsmedewerker
mw. drs. P. Leeuwestein, OU-docent
dr. E. Middelbeek, universitair docent

Directoraat Onderwijs, faculteit Rechtswetenschappen

mr. J. Liedekerken, OU-docent

Directoraat Onderwijs, faculteit Psychologie

dr. V. Tomic, universitair hoofddocent

Directoraat Onderwijstechnologisch expertisecentrum

mw. prof. dr. H.P.A. Boshuizen, onderwijsdecaan
mw. drs. M. Doorten, onderwijstechnoloog
drs. D. Janssen, medewerker project VirtueelBedrijf
drs. M. van Laeken, onderwijstechnoloog
mw. dr. K. Schlusmans, senior onderwijstechnoloog

Directoraat Scholing

drs. B. Janssen, directeur

Directoraat Ondersteunende diensten

drs. H. van Montfort, secretaris
S. Petit, hoofd Marketing, vormgeving en logistieke dienstverlening
mw. drs. M. Stevens, hoofd Voorlichting en inschrijving

Bureau bestuursondersteuning

mw. M. de Kort, coördinator communicatie

drs. H. Olthof, medewerker concerncommunicatie

drs. P. Rinzema, medewerker concerncommunicatie

P. Varwijk, procesmanager veranderingstraject

Bijlage 9 Referenties

Literatuur

Aelterman, A., & Schepens, A. (2002). De duale leerroute als leertraject in een dynamisch ontwikkelingsperspectief. *VELON tijdschrift voor Lerarenopleiders*, 23, 1, 7-13.

Broere, L. (2001). *Zij-instromers*. Publicatie te vinden op http://www.av.s.nl/beleid_pers/instream.htm

Denters, M., Van Brakel, G., Van Himbergen, T. (2001). *Kwaliteitskader deel II: uitwerking van ontwikkelingslijnen voor pabo's*. SKIF.

Eringa, K., Rietveld, J., & Zwaal, W. (2000). *Assessment en developmentcenters in het hoger onderwijs*. Groningen: Wolters Noordhoff.

Davey, B. (1991). Evaluating teacher competence through the use of performance assessment tasks. *Journal of Personnel Evaluation in Education*, 5, 121-132.

Driessen, E., Beijaard, D., Van Tartwijk, J., & Van der Vleuten, C. (2002). *Portfolio's*. Groningen: Wolters Noordhoff.

Educatief Partnerschap (2002). *Congresbundel. EPS Goed op weg*. HBO-raad.

Gransbergen, P., & Hover, C. (2002). *Intake assessment in het HBO*. Utrecht: Lemma.

Huisman, J., Westerheijden, D., & Boer, H. de. (2000). *De tuinen van het hoger onderwijs*. Twente: University Press.

Klarus, R. (2001). *Verzilveren van competenties*. Stoas: Wageningen.

Klarus, R., Schüler, Y., & Ter Wee, E. (2000). *Bewezen geschikt*. Stoas: wageningen.

Korthagen, F., & Vasalos, A. (2002). Niveaus in reflectie: naar maatwerk in begeleiding. *VELON tijdschrift voor Lerarenopleiders*, 23, 1, 29-38.

Korthagen, F.A.J. (2001). *Linking practice and theory: the pedagogy of realistic teacher education*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Korthagen, F., & Wubbels, T. (2000). Are reflective teachers better teachers? In G.M. Willems, J.H.J. Stakenborg, & W. Veugelers (Eds.), *Trends in Teacher Education* (pp. 131-141). Leuven-Apeldoorn: Garant.

Kronenburg, L. (2001). Leren in een competentiegerichte opleiding. SPA, Studieloopbaanbegeleiding, portfolio en assessment.

Lubberman, J., & Klein, T. (2002). *Zij-instroom in het beroep. Evaluatie van het eerste jaar: 2000-2001*. Leiden.

Luttenberg, J. (2002). Doceren en reflecteren. *VELON tijdschrift voor Lerarenopleiders*, 23, 1, 20-28.

Mehrens, W.A., Popham, W.J., & Ryan, J.M. (1998). How to prepare students for performance assessments. *Educational Measurement: Issues and Practice*, 17, 1, 18-22.

Procesmanagement Lerarenopleidingen (1998). *Gemeenschappelijk curriculum opleiding leraar primair onderwijs*. Meppel: Ten Brink.

Reilly Freese, A. (1999). The role of reflection on preservice teachers' development in the context of a professional development school. *Teaching and Teacher Education*, 15, 895-909.

Schüler, Y., & Ter Wee, E. (2001). Assessoren aan het werk. *VELON tijdschrift voor Lerarenopleiders*, 22, 2, 43-47.

Tillema, H.H., Kessels, J.W.M., & Meijers, F. (2000). Competencies as building blocks for integrating assessment with instruction in vocational education: a case from the Netherlands. *Assessment and Evaluation in Higher Education*, 25, 265-278.

Tweede Kamer, *vergaderstuk 28088, nr. 4, Voorstel Wet op de beroepen in het onderwijs*. Vergaderjaar 2001-2002.

Verloop, N., & Wubbels, T. (2000). Some major developments in teacher education in the Netherlands and their relationship with international trends. In G.M. Willems, J.H.J. Stakenborg, & W. Veugelers (Eds.), *Trends in Teacher Education* (pp. 19-32). Leuven-Apeldoorn: Garant.

Nota's en rapporten

Algemeen Directeurenoverleg Educatieve Faculteiten (2002). *Visienota over de toekomst van de lerarenopleidingen in Nederland*. 's-Gravenhage: ADEF.

De vier grote steden in samenwerking met ministerie van OCenW. (2000). *Vijfkwartsmaat: een uitwerking van Maatwerk 2 door scholen voor primair onderwijs in Amsterdam, Den Haag, Rotterdam en Utrecht*. Den Haag: OCenW.

Directoraat Humaniora/OTEC (1999). Working paper. *Scholingsprogramma onderwijsinnovatie en technologie*. Heerlen: Open Universiteit Nederland.

HBO-raad/OCenW. (2000). *Convenant startbekwaamheden voor het primair onderwijs*. Den Haag: HBO-raad/OCenW.

Inspectie van het Onderwijs (2001). *Onderzoeksinstrument Convenant startbekwaamheden voor het primair onderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2001a). *Technisch rapport evaluatieonderzoek Convenant startbekwaamheden primair onderwijs*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2001b). *Professioneel onderwijspersoneel. Opleiden voor de school. Eerste evaluatie van educatief partnerschap*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Inspectie van het Onderwijs (2001c). *Onderwijsverslag over het jaar 2001*. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs.

Interimwet zij-instroom voor leraren primair en voortgezet onderwijs. (De uitvoeringsregeling is gepubliceerd in Gele Katern nr. 18b van 26 juli 2000). Den Haag.

Korthagen, F. & Tigchelaar A. (Red.) (2002). *Duaal opleiden: een evaluatie van vijf 'best practices'*. Utrecht: Programmamanagement EPS.

OCenW (1999). *Maatwerk voor morgen: het perspectief van een open onderwijsarbeidsmarkt*. Den Haag: OCenW.

OCenW (2000). *EVC aan de poorten van het hoger onderwijs*. Den Haag: OCenW.

OCenW (2000). *Maatwerk voor morgen 2: Vervolgnota over een open onderwijsarbeidsmarkt*. Den Haag: OCenW.

OCenW (2000). *Startbekwaamheden leraar secundair onderwijs*. Den Haag: OCenW.

OCenW (2001a). *Maatwerk 3. Voortgangsrapportage*. Den Haag: OCenW.

OCenW (2001b). *Werken in het onderwijs*. Den Haag: OCenW.

OCenW (2001c). *Ict Monitor 2000-2001*. Den Haag: OCenW.

OCenW (2002). *De school centraal. Verdere versterking van de school in de educatieve infrastructuur*. Den Haag: OCenW.

Sectorbestuur Onderwijsarbeidsmarkt (2000). *Bekwaamheid in beeld. Kijken naar beroepsbekwaamheid en competenties van leraren*. Utrecht: Sectorbestuur Onderwijsarbeidsmarkt.

Sectorbestuur Onderwijsarbeidsmarkt (2002). *Agenda 2006. Inzet sociale partners onderwijs*. Utrecht: Sectorbestuur Onderwijsarbeidsmarkt.

VSLPC/SLO (1997). *Startbekwaamheden leraar primair onderwijs*. Utrecht: APS.

URL's

http://www.eun.org/eun.org2/eun/en/index_eun.html (European Schoolnet)

<http://www.kenniscentrumevc.nl>

<http://www.sboinfo.nl>

www.careercenteronderwijs.nl

www.educatiefpartnerschap.nl

www.ict-onderwijsmonitor.nl

www.leraar.nl

www.lerarenweb.nl

www.minocw.nl

www.onderwijsdebat.nl

www.owinsp.nl

www.pabonet.nl

www.paboweb.nl

www.stoas.nl

www.wordleraar.nl

Bijlage 10 Colofon

Uitgave

Open Universiteit Nederland, juli 2002

Bezoekadres

Valkenburgerweg 177
6419 AT Heerlen
telefoon 045 - 576 22 22

Postadres

Postbus 2960
6401 DL Heerlen

Bureauredactie

drs. B. van der Heijden, Van der Heijden IW&B, Nijmegen
drs. H. Olthof, Bureau bestuursondersteuning

Eindredactie en tekst

dr. P. Stijnen, voorzitter task force project Zij-instroom
drs. H. Münstermann, secretaris task force project Zij-instroom

Overige leden task force project Zij-instroom

prof. dr. H. van den Bosch
mw. prof. dr. E. Boshuizen
dr. H. Zwaneveld
secretariële ondersteuning M. Schins-Hanssen

Tekstbijdragen medewerkers Open Universiteit Nederland

mw. drs. M. de Bie, medewerker project Zij-instroom
prof. dr. H. van den Bosch, lid task force project Zij-instroom
drs. A. Dieleman, medewerker project Zij-instroom
dr. S. Duindam, universitair hoofddocent
drs. D. Janssen, medewerker project VirtueelBedrijf
drs. A. Resoort, medewerker project Zij-instroom
mw. dr. D. Sluijsmans, medewerker project Zij-instroom
P. Varwijk, procesmanager veranderingstraject
prof. dr. F. Mulder, lid College van bestuur, rector magnificus
dr. H. Zwaneveld, lid tas force project Zij-instroom

Tekstbijdragen externen

F. Rokebrand, Landelijk overleg lerarenopleidingen primair onderwijs
dr. P. Vroegop, Interfacultair centrum voor lerarenopleiding, onderwijsontwikkeling en
nascholing (Universiteit Leiden)

Adviezen

prof. dr. J. van Kemenade, Open Universiteit Nederland
drs. P. Moerkens, Sectorbestuur Onderwijsarbeidsmarkt
dr. M. Vermeulen, Instituut voor sociaal-wetenschappelijk beleidsonderzoek en advies
(Katholieke Universiteit Brabant/Universiteit van Tilburg)